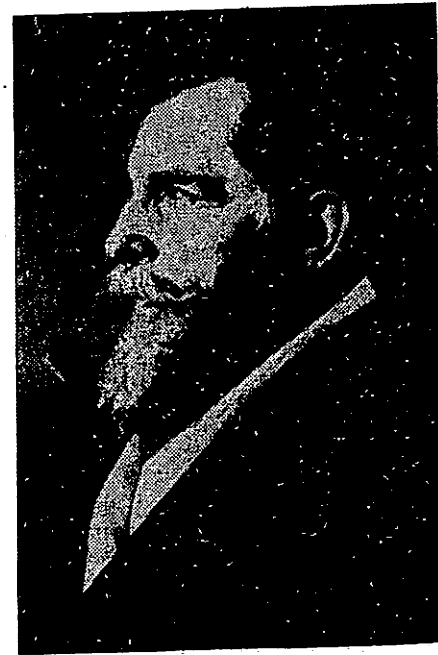

ОЛЕКСА МИШАНИЧ

**МИТРОПОЛИТ
ЙОСИФ СЛІПІЙ
ПЕРЕД "СУДОМ,, КГБ
(ЗА АРХІВНИМИ ДЖЕРЕЛАМИ)**

Київ — 1993

МИШАНИЧ

ОЛЕКСА

ВАСИЛЬОВИЧ —

завідуючий відділом давньої української літератури Інституту літератури ім. Т.Г.Шевченка Академії наук України, заступник Голови Вищої атестаційної комісії України, учений

секретар Міжнародної асоціації українців, доктор філологічних наук, лауреат Державної премії України ім. Т.Г.Шевченка. Народ. 1933 р. на Закарпатті в селянській родині. Закінчив Ужгородський університет (1956), з 1958 р. — в Інституті літератури ім. Т.Г.Шевченка АН України: аспірант, науковий співробітник, учений секретар.

Наукові інтереси О.Мишанича зосереджені навколо дослідження давнього українського письменства і фольклору, літературного життя українців Закарпаття, Чехо-Словаччини і Югославії, видання творів класиків української літератури. О.Мишанич — один із авторів "Історії української літератури у восьми томах" (т. 1, 1967) та "Історії української літератури у двох томах" (т. 1, 1989), член редколегії "Гарвардської бібліотеки давнього українського письменства". Окремими виданнями вийшли його книжки: "Література Закарпаття XVII - XVIII століть" (1964), "Григорій Сковорода і усна народна творчість" (1976), "Українська література другої половини XVIII ст. і усна народна творчість" (1980), "Від підкарпатських русинів до закарпатських українців" (1991), "Карпаторусинство", його джерела й еволюція у XX ст." (1992).

В основі пропонованої книжки — дві наукові доповіді О.Мишанича, виголошені ним на міжнародних наукових конференціях у 1992 р. (Львів, Краків).

ВСТУП

У 1992 р. минуло 100 років з дня народження патріарха і кардинала Йосифа Сліпого. Ця дата збіглася з реабілітацією й повним відновленням діяльності української греко-католицької Церкви і перевезенням праху Й.Сліпого з Риму до Львова.

Молодше покоління в Україні мало знає про цю дивовижну людину, великого будівничого української Церкви. Починаючи з 1945 р., його ім'я постійно паплюжилось в радянській пресі. Нечуваний погром і заборона діяльності греко-католицької Церкви у 1945 - 1946 рр., ув'язнення всього галицького єпископату на чолі з митрополитом Йосифом Сліпим вважалося великим досягненням радянської демократії і торжеством Російської православної церкви на землях Західної України. Українська греко-католицька Церква героїчно перенесла ці тяжкі випробування і після майже півстолітніх тортур вийшла з них хоч і ослабленою, зате очищеною і оновленою. Свою витримку і незламність вона завдячує насамперед Йосифу Сліпому, який 18 років карався по мордовських концтаборах і сибірських засланнях, але не зрадив віри свого народу, послідовно домагався легалізації і визнання діяльності греко-католицької Церкви. Перебуваючи в Римі, він останні двадцять років свого життя присвятив розбудові української Церкви як в Апостольській столиці, так у всіх країнах і континентах світу, де живуть українці, готував ґрунт для відновлення греко-католицької Церкви в Україні. Цей час настав нині, коли Україна виборола свою свободу, стала вільною, демократичною, незалежною державою.

Із здобуттям Україною своєї незалежності розкрилися архіви, які ховали матеріали про ув'язнення митрополита і суди над ним. Спробуємо стисло оглянути ці матеріали, щоб дати сучасному читачеві бодай поверхове уявлення про всі ті дев'ять кругів пекла, якими довелося пройти гре-

ко- католицькій Церкві і її митрополиту Йосифу Сліпому.

Йосиф Іванович Сліпий (справжнє прізвище Коберницький - Дичковський; Сліпий — приbrane ним сільське прізвище діда) народився 17 лютого 1892 р. у с. Заздрість Тербовельського повіту на Тернопільщині в селянській родині. Початкову освіту здобув у рідному селі, 1911 р. закінчив Тернопільську гімназію і вступив до Львівської духовної семінарії. Як здібного семінариста восени 1912 р. його послано на навчання до Інсбрука (Австрія), де він закінчив відомий католицький університет, здобувши у 1918 р. науковий ступінь доктора богослов'я. 30 вересня 1917 р. рукоположений митрополитом Андреем Шепицьким на священика. Продовжуючи свої студії в Інсбруці і Римі, він у 1923 р. захистив габілітаційну працю в Інсбруці, а ступінь приват - доцента здобув 1924 р. у Римі, де навчався в Орієнтальному інституті, Анжелікум та Грегоріанум.

З 1922 р. Й. Сліпий — професор догматики на богословському факультеті Львівської духовної семінарії, а з кінця 1925 р. призначений її ректором. З цього часу починається його активна науково - організаційна і педагогічна діяльність. Він став організатором Богословського наукового Товариства, з 1926 р. був його незмінним головою і редактором заснованого ним квартальника "Богословія", який виходить і нині в Римі. Його стараннями Львівська духовна семінарія реорганізована 1928 р. в Греко - католицьку Богословську Академію, ректором якої його затверджено 14 квітня 1929 р. За наукові заслуги і активність у розбудові культурно - національного і релігійного життя Й. Сліпого обрано у 1930 р. дійсним членом Наукового товариства ім. Шевченка, заступником голови Українського Католицького Союзу (1931), у травні 1935 р. іменовано греміальним крилошанином і архидияконом Митрополичої Капітули.

У 30-их рр. Й. Сліпий здійснив кілька подорожей по європейських країнах, які описав у ряді книжок і статей ("Паломництво до св. Землі", "Подорож по

Англії" та ін.), брав участь в унійних з'їздах у Бєлєграді, Празі і Пінську, 23 - 25 грудня 1936 р. організував і провів унійний з'їзд у Львові, обстоюючи церковну єдність між Заходом і Сходом.

Окупація Західної України військом Червоної Армії у вересні 1939 р. поставила греко - католицьку Церкву у скрутне становище, стало очевидним, що пришов час її переслідування. Передбачаючи це, митрополит Андрей Шептицький почав турбуватися про збереження Церкви в умовах суворих випробувань. Насамперед він подбав про свого наступника. На його пропозицію папа Пій XII своєю грамотою від 25 листопада 1939 р. призначив о. ректора Й. Сліпого титулярним архієпископом Серренським і коадьютором митрополита з правом наступництва на митрополичому престолі. 22 грудня в приватній митрополичій каплиці відбулося рукоположення, без ширшого розголосу цієї події.

У 1941 - 1944 рр., під час відступу більшовиків і окупації Галичини німецько - фашистськими військами, Й. Сліпий продовжував виконувати свої душпастирські обов'язки. Він відновив діяльність духовної семінарії і Богословського наукового товариства, займався науковою і педагогічною роботою, не стоячи осторонь і від подій, породжених воєнною хуртовиною. Головним своїм завданням він ставив зміцнення релігійного життя українців, збереження української молоді від її винищення на війні і в міжособній боротьбі.

Після того, як у липні 1944 р. Львів знову став радянським, почався масовий наступ на греко - католицьку Церкву. Її почали звинувачувати у співробітництві з фашистами, непокорі радянській владі, підтримці націоналістичного підпілля та ін. Йшла запланована Москвою планомірна і прискорена підготовка до ліквідації і заборони греко - католицької Церкви на Україні.

1 листопада 1944 р. помер митрополит Андрей Шептицький. На львівський митрополичий престіл автоматично вступив Йосиф Сліпий. Він і

опинився в центрі руйнування греко - католицької Церкви. В ніч з 10 на 11 квітня 1945 р. його разом з усім галицьким єпископатом було заарештовано. Судовий фарс тривав понад рік, спочатку у Львові, потім у Києві. 3 червня 1946 р. військовий трибунал виніс вирок Й.Сліпому — 8 років позбавлення волі і 3 роки поразки в правах. Відбувши це покарання, митрополит не міг повернутися в Україну, з 1953 до 1958 р. відбув п'ятирічне заслання в Сибіру, і заарештований вдруге 19 червня 1959 р., на закритому судовому засіданні у Києві 17 - 19 червня 1959 р. засуджений до 7 років виправно - трудових таборів. Архівні матеріали цих двох судових справ митрополита Й.Сліпого стали матеріалом для цієї книжки.

Звільнений з ув'язнення 26 січня 1963 р. за клопотанням папи Іоанна XXIII і під тиском думки світової громадськості, митрополит Й.Сліпий бажав залишитися в Україні, хотів бути науковим співробітником Інституту історії Академії наук України, бо розумів, що в умовах повної заборони греко - католицької Церкви тимчасово не зможе виконувати своїх прямих обов'язків. Одержавши "справку" про звільнення № 187629 від 26 січня 1963 р. в мордовських таборах Й.Сліпий вирушив до Рима. Радянська влада після 18-річного ув'язнення щедро забезпечила його далеку дорогу, видавши "денег на путі п'ятдесят рублей из фонда освобождения", "деньги на билет в сумме двенадцати рублей" і "личных денег сто шестдесят восемь рублей 10 к."¹

Прибувши до Рима 9 лютого 1963 р., Й.Сліпий розгорнув там велику роботу по реорганізації і зміцненню установ греко - католицької Церкви. Він відновив на чужині колишню Львівську духовну академію, реорганізувавши її в Український Католицький Університет, відновив чин оо.Студитів, придбавши для них будинок, активізував діяльність Українського Богословського товариства, розпочав велику видавничу діяльність Українського

католицького університету, відновив видання "Богословії". Й.Сліпий взяв участь у II Ватиканському соборі, став членом Соборової комісії для Східних церков, поставив питання про створення окремого українського патріархату. 25 січня 1965 р. його номіновано кардиналом. Цього ж року він обраний дійсним членом Тіберіанської академії в Римі, призначений членом Понтифікальної комісії для перевірки Кодексу канонічного права. Вершиною діяльності Й.Сліпого в Римі стало будівництво Українського католицького університету з храмом св. Софії. УКУ має сьогодні шість філій у різних країнах світу. У 1975 р. кардинал Й.Сліпий прийняв титул Києво - галицького патріарха.

Не припиняв Й.Сліпий і своєї наукової роботи. 1968 р. у Римі почали виходити його твори — "Твори патріарха і кардинала Йосифа". До 1991 р. видано 15 томів. Нині до них долучається ще одна монументальна праця, написана на засланні — "Історія вселенської Церкви на Україні" у п'яти томах, яка до цього часу знаходилася в архівах КГБ.

Патріарх і кардинал Йосиф Сліпий упокоївся в Римі 7 вересня 1984 р. на 92 році життя. Він заповів поховати себе у заснованому ним патріаршому соборі св.Софії в Римі, а коли український народ і українська Церква стануть вільними, заповідав перенести свою домовину на рідну землю і покласти її в храмі св.Юра у Львові біля гробниці Слуги Божого митрополита Андрея. Цей заповіт виконано через 18 років після смерті Блаженнішого патріарха і кардинала, великого ісповідника греко - католицької Церкви. 27 серпня 1992 р. його останки перевезено до Львова і з усіма урочистостями перепоховано у крипті собору св.Юра. На урочистій академії, що відбулася з цієї нагоди 29 серпня 1992 р. у Львівському театрі опери та балету ім.Франка, президент України Л.Кравчук у своєму виступі високо оцінив життєвий і творчий подвиг патріарха і кардинала Й.Сліпого, його невтомну працю для розбудови духовної культури українського народу.

¹ Див. копію довідки у вид.: Твори патріарха і кардинала Йосифа. — Т.ХІІІ. — Рим, 1983. — С.9 - 10.

**МИТРОПОЛИТ ЙОСИФ СЛІПИЙ
ПЕРЕД "СУДОМ" КГБ
(ЗА МАТЕРІАЛАМИ СУДОВИХ СПРАВ
1945—1946 і 1958—1959 рр.)**

Після реабілітації у 1991 р. митрополита Йосифа Сліпого став можливим доступ до його двох судових справ, що зберігаються в архіві Служби безпеки України (№№ 68069, 63258) і мають бути передані в Державний історичний архів України. Таємне стало явним, грифи "секретно" і "совершенно секретно" уже не є перешкодою, щоб прочитати те, що донедавна пильно оберігалось від стороннього ока. Немає сумніву, що з часом ці матеріали будуть повністю опубліковані.

Спробуємо стисло оглянути цей величезний матеріал, надаючи слово в першу чергу митрополиту, пізніше патріарху і кардиналу.

Митрополита Йосифа Сліпого заарештовано органами внутрішніх справ СРСР у Львові 11 квітня 1945 р. Тоді ж заарештовано апостольського візитатора Волині Миколу Чарнецького, єпископа - помічника, генерального вікарія митрополита Микиту Будку і апостольського візитатора для українців - католиків у Німеччині прелата Петра Вергуна. На них оформлено одну слідчу справу, яка велася з 11 квітня 1945 р. до 10 травня 1946 р. Закритий суд (Військовий трибунал) без участі обвинувачення і захисту відбувся 29 травня - 3 червня 1946 р. 3-го червня оголошено вирок — для митрополита Сліпого — 8 років виправно - трудових таборів, 3 роки позбавлення прав і конфіскація майна.

Вся судова справа 1945 - 1946 рр. обіймає 7 томів — близько 3 тис. сторінок. Це — тяжкий матеріал, який нині не легко читати, бо на кожній сторінці видно упередженість і заздалегідь підготовлене рішення — компромітація і ліквідація греко - католицької Церкви на Західній Україні.

Постанову на арешт митрополита Й.Сліпого підписали: начальник відділу 2 Управління НКДБ УРСР капітан держбезпеки Бріккер (він же склав текст постанови), начальник 4 відділу 2 Управління НКДБ УРСР підполковник держбезпеки Медведєв. Арешт "санкціонував" прокурор Львівської області державний радник 3 класу Корнетов і "зетвердив" 11 квітня 1945 р. народний комісар держбезпеки УРСР, комісар держбезпеки 3 рангу Савченко. Ордер на арешт № 2520 написано 11 квітня 1945 р. Арешт доручено Волошину. Слідчу справу Й.Сліпого № 148372 вів старший лейтенант держбезпеки Горюн. Допитували митрополита також капітан держбезпеки Крикун, капітан Майоров, військовий прокурор військ МВС підполковник Строк, начальник 2 відділу спецчастини НКДБ УРСР капітан Дубок.

Не місце тут називати прізвища всіх учасників і виконавців цього судилища — вони ще будуть названі. Так само обійдемо правдиві чи фальшиві свідчення 19 свідків у справі митрополита. Все це була одна, добре продумана і здійснена акція. Керували нею з Москви.

10-го травня митрополиту Сліпому було пред'явлено обвинувачення, за яким він, "являясь активним украинским националистом, проводил антисоветскую работу" (т.І, арк.167). Далі йде уточнення:

"в период немецкой оккупации вошел в состав президиума т.н. "Рады сенъйоров" и Национальной Рады, созданных украинскими националистами для поддержки оуновского правительства, возглавляемого Ярославом Стецько.

Имел связь с агентурой иностранных государств.

Издавал и распространял антисоветскую националистическую литературу.

Совершал богослужения, на которых призывал население вести борьбу с Красной Армией" (т.І, арк.167).

Після численних допитів і свідчень було складено офіційне "обвинительное заключение", на підставі якого і відбувся так званий суд.

Митрополит Йосиф Сліпий звинувачувався в тому, що:

"Являясь агентом Ватикана на протяжении ряда лет вместе с Шептицким организовывал всю антисоветскую работу униатского духовенства против СССР в пользу Ватикана. По заданию немецких правительственных и разведывательных органов вместе с Шептицким организовывал всю пособническую антисоветскую работу униатского духовенства в пользу немецких захватчиков. Обязывал духовенство и побуждал верующих выполнять все грабительские распоряжения фашистских властей и руководил деятельностью униатских священников по созданию дивизии "СС Галичина" для борьбы против Красной Армии.

На протяжении длительного времени вместе с Шептицким и епископатам униатской церкви организовывал антисоветское националистическое движение и практически осуществлял подготовку и сохранение националистических кадров. По заданию Шептицкого руководил работой по объединению националистических сил для борьбы с советской властью.

Поощрял мероприятия униатских священников по оказанию помощи бандформированиям ОУН — УПА и их диверсионно-террористической и повстанческой деятельности против Красной Армии и советских партизан" (т.7, арк.200).

Вся судова справа побудована на цих звинуваченнях, з більшою чи меншою їх деталізацією. Не будемо вдаватися в правовий аналіз цих звинувачень, його зроблять спеціалісти. Звернемо увагу лише на три пункти, бо на них були побудовані майже всі допити:

1. Митрополит Сліпий — агент Ватікану;
2. Митрополит Сліпий, разом із Андреем Шептицьким — агенти німецьких розвідувальних органів;

3. Митрополит Сліпий — керівник антирадянського націоналістичного піппілля.

Абсурдність цих обвинувачень нині очевидна, але тоді це було не так: підсудному треба було на них відповідати. І він це робив з гідністю, як і личило митрополиту, патріоту, громадянину. Послухаймо самого митрополита і переконаємося у його твердості, високих релігійних і моральних приципах. Очевидно, він ще сподівався на об'єктивність суду, давав правдиві, чіткі, логічні відповіді, але все було марно. Доля греко-католицької Церкви на Західній Україні і її єпископату була вирішеною заздалегідь.

Й.Сліпий насамперед став на захист митрополита А.Шептицького. Їх обох звинувачували в тому, що вони були зв'язані з іноземними розвідками, співпрацювали з німецькими розвідувальними органами. На такі безпідставні звинувачення Й.Сліпий відповідав твердо і переконливо:

"Лично я агентом германских разведывательных органов никогда не был и связи с представителями германской разведки не имел. Думаю, что Шептицкий также не имел никакой связи с германскими разведывательными органами... Я не могу допустить мысли о том, что бывший митрополит Шептицкий был агентом германских разведывательных органов и организовывал шпионскую работу униатского духовенства. У меня нет никаких оснований подозревать Шептицкого в связи с германскими разведывательными органами... Никакой связи с германскими разведывательными органами лично я и бывший митрополит Шептицкий не имел" (т.2, арк.172-173).

Й.Сліпий не заперечував своєї відданості Ватикану і католицизму, але постійно підкреслював, що Ватикан бореться не з радянською владою, а виступає проти безбожництва, комуністичної ідеології:

1 Вся судова справа велася російською мовою. Кожна сторінка протоколів допитів підписана Й.Сліпим, тому його відповіді можна вважати автентичним авторським текстом.

“Ватикан и руководимая им греко - католическая церковь проводили и проводят большую работу против материалистического учения и коммунистических идей” (т.І, арк.293 зв.).

“Я глубоко предан Ватикану и католической церкви, таким образом в силу своих идеологических убеждений я всегда разделял и проводил в жизнь политику Ватикана во всех её направлениях” (т.І, арк.243).

Найбільшим “злочиним” Й.Сліпого вважався його зв'язок з націоналістичним підпіллям, “тесная связь с главарями украинско - немецких националистических банд — Мельником, Бандерой, которым оказывал активную помощь в их антисоветской террористической деятельности” (т.7, арк. 246-256 зв.). Митрополит дав глибоке роз'яснення суперечок і незгод у визвольній боротьбі на західноукраїнських землях, розкрив роль греко - католицької Церкви у боротьбі двох угруповань — мельниківців і бандерівців.

“Такого рода междоусобная борьба между мельниковским и бандеровским течениями ОУН заключается в том, что каждое из них стремится занять господствующее положение над украинским националистическим подпольем.

Желая получить руководящее положение в ОУН, бандеровцы и мельниковцы не останавливались даже перед совершением террористических актов между собой. Шептицкий и я пришли к выводу, что такая борьба не даст положительных результатов, она приводит к уничтожению украинского населения, поэтому решено было ликвидировать разногласия между мельниковцами и бандеровцами, примирить их и прекратить происходившие террористические акты” (т.І, арк.253). “Наша попытка с Шептицким прекратить резню между бандеровцами и мельниковцами не дали положительных результатов” (т.І, арк.256).

Й.Сліпого і А.Шептицького звинувачували в тому, що вони брали активну участь у формуванні дивізії СС “Галичина”, що Й.Сліпий перед

відправленням цієї дивізії “на боротьбу с партизанами и Красной Армией отслужил молебен и произнёс проповедь антисоветского, националистического содержания” (т.7, арк.246-256 зв.). Під час допитів 8 травня 1945 р. митрополит дав вичерпні пояснення своєї причетності до дивізії СС “Галичина”:

“Никакого участия в создании дивизии СС “Галичина” я не принимал. Мне также не известно, чтобы кто - либо из духовенства греко - католической церкви оказывал в этом мероприятии содействие немецким властям и украинскому центральному комитету, занимавшимся организацией названной дивизии. Наоборот, я лично, митрополит Андрей Шептицкий и большая часть духовенства нашей церкви являлись противниками создания дивизии СС “Галичина”, т.к. были против направления украинской молодёжи на фронт и уничтожения её на войне... Митрополит Андрей Шептицкий, а так же само епископы греко-католической церкви, в том числе и я, своего благословения на создание дивизии СС “Галичина” не давали и духовенство никакого участия в формировании этой дивизии не принимало” (т.І, арк.146). “Служение для участников дивизии СС “Галичина” я совершал с целью, чтобы Господь помог им спасти души свои от всяких несчастий... В проведении богослужения для участников дивизии СС “Галичина” я преследовал только религиозный акт и никаких других целей в этом виде не имел” (т.І, арк.147). “По поручению Андрея Шептицкого весной 1943 года в соборе св.Юра я совершал молебствие для участников дивизии СС “Галичина”, отправлявшихся в Германию для прохождения военной подготовки” (т.І, арк.169).

Всі інші звинувачення Й.Сліпого у 1945 - 1946 рр. мали загальний характер, фабрикувалися за стереотипним зразком, виробленим тоталітарною радянською системою у 30-х рр. Йому інкримінували те, що він співробітничав у націоналістичних антирадянських газетах, вихо-

уважав молодь у антирадянському дусі, брав участь у міфічних зборах єпископів і духовенства, на яких обговорювалися питання збройної боротьби з Радянським Союзом, закликав населення до боротьби з Червоною Армією, був членом антирадянських організацій, писав брошури антирадянського змісту та ін. Жодне виправдання підсудного до уваги не бралось, якими б доказами він не оперував.

Звичайно, що навіть у той час слідство мусіло спиратися на якісь докази, свідчення. І такі свідчення проти митрополита, за розписаним сценарієм, воно знаходило. Наведемо лише одне, найхарактерніше свідчення, бо воно загальними словами повторює всі формули звинувачення. Взятє воно 7 червня 1945 р. також від обвинуваченого Григорія Хомишина, який на допиті дав таку "характеристику" Й.Сліпого:

— "Я могу сказать только одно, что Слепой, будучи наиболее близким Шептицкому человеком, и назначенный в последствии его заместителем, активно боролся за осуществление политики Ватикана по распространению католицизма, по присоединении православной церкви Украины и России к греко-католической, вел активную антисоветскую работу, особенно при помощи католической прессы. В период немецкой оккупации он показал себя активным сторонником сотрудничества с немецкими фашистами и был одним из наиболее активных сторонников "правительства" бандеровцев, созданного в начале оккупации немцами Западной Украины. Слепой, безусловно, находился на хорошем счету у Ватикана и лично у Папы, который, назначая его митрополитом, знал, что он и дальше будет активно вести антисоветскую политику Ватикана" (т.2, арк.247-248). Якими методами добуте таке потрібне свідчення — залишається таємницею, але воно підшите до справи.

Доцільно навести бодай частину "совершенно секретного" документа — вироку Військового

Трибуналу військ МВС Українського округу в м.Києві (склад: голова — підполковник юстиції Індиченко, члени — майор юстиції Потькало, капітан Ходина і секретар лейтенант Рубан), який 3 червня 1946 р. о 23 год. 50 хв. було зачитано Й.Сліпому. Його визнано винним у тому,

"что он на протяжении длительного ряда лет сотрудничал в националистических антисоветских газетах "Мета", "Дзвони", "Нива" и др. Принимал участие в целом ряде собраний епископов и рядового духовенства, на которых обсуждались вопросы вооруженной борьбы с Советским Союзом. Такие собрания проводились как до 1939 года, так и после воссоединения западных областей Украины с УССР.

Являясь долгое время ректором духовной семинарии в г.Львове, воспитывал учащихся в антисоветском духе. Слушателей духовной семинарии и духовной академии Слепой комплектовал из украинско-немецких националистов, стремясь таким образом, к сохранению и возможной мобилизации их в армию.

Принял активное участие в организации в 1918 г. Украинской Галицкой Армии; в своих проповедях призывал население вступать в УГА и вести вооруженную борьбу против Красной Армии.

Принимал активное участие в целом ряде антисоветских организаций: "Католическая акция", "Украинский Католический Союз" и проч. В 1939 г. в декабре, после воссоединения западных обл. Украины с УССР под руководством б. митрополита Шептицкого было нелегальное собрание (собор) епископов в г.Львове с участием Слепого, Чарнецкого, Будки. На этом собрании Слепой тайно был возведен в сан епископа и назначен наместником митрополичьего престола, с какого времени и считался митрополитом. В том же 1939 году на одном из нелегальных собраний (соборов) по предложению б. митрополита Шептицкого с целью использования новой обстановки и распространения капитализма в СССР, — был создан

тайный экзархат. На этом соборе Слепой был назначен экзархом восточных областей Украины, Крыма и Кавказа. Экзархатом было проведено несколько тайных совещаний, на которых экзархи информировали о своей работе и намечались дальнейшие мероприятия об антисоветской деятельности греко - католической униатской церкви.

Весной 1941 года Слепым была написана брошюра антисоветского содержания под названием "Головні правила сучасного душпастирства". Эта брошюра была издана с приходом на Украину немецких оккупантов.

В 1941 году с вторжением немецких оккупантов на территорию УССР Слепой принял активное участие в оказании помощи немецким оккупантам. Слепой призывал греко - католическое духовенство и население оказывать активную материальную и производственную помощь немецким захватчикам; запрещал выступать против грабительских мероприятий немцев, имел тесную связь с целым рядом украинско - немецких националистических организаций. Так в июле 1941 г. украинско - немецкими националистами было созвано совещание актива т. наз. "Поважных", представлявших различные националистические организации. На этом сборище Слепой выступил с антисоветской, националистической проповедью, благодарил немецкую армию и Гитлера за "освобождение" Украины от большевиков. На этом же совещании была создана организация т. наз. "Рада сеньоров", представителем в которую от греко - католической униатской церкви входил Слепой.

После разгона немцами "правительства" Стецько Я. по инициативе б. митрополита Шептицкого была создана "Украинская Национальная Рада", взявшая функции "правительства" Стецько. Президентом "УНР" был назначен Шептицкий, а его ближайшим помощником в этой "Раде" — Слепой. "УНР" при активном участии Шептицкого и Слепого принимала все меры к

оказанию помощи немецким оккупантам по поставке продовольствия, выполнению различных трудов повинностей, повышению производительности труда как в сельском хозяйстве, так и на фабриках - заводах; проводила борьбу с лицами, саботирующими мероприятия немецких властей, оказывала активную помощь местным органам немецких властей в отправке советских людей на каторгу в Германию.

В конце 1941 года Слепой выступал с антисоветской приветственной речью в г. Львове, где бандеровцы провозглашали "Самостийне" Украинское Государство. Начиная с 1941 г. и по день ареста, Слепой имел тесную связь с главарями украинско-немецких националистических банд — Мельником, Бандерой, которым оказывал активную помощь в их антисоветской террористической деятельности. Весной 1942 года по заданию Шептицкого Андрея, Слепой выезжал в Берлин, где встречался с Мельником, Павлом Скоропадским, папским нунцием Орсениго и другими пособниками немецких оккупантов. На этих встречах обсуждались вопросы необходимости объединения украинско-немецких националистов и оказания тоже активной помощи немецким захватчикам в борьбе против Красной Армии.

Весной 1943 г. Слепой принял деятельное участие в организации дивизии "СС Галичина" и перед отправкой ее на борьбу с партизанами и Красной Армией отслужил молебен и произнес проповедь антисоветского, националистического содержания.

Показаниями в судебном заседании свидетелей Паше-Озерского и Рупп установлено, что бывший митрополит Шептицкий и его наместник Слепой имели тесную связь не только с высшими военными чинами немецкой оккупационной армии, но и с немецкими разведывательными органами СД-Гестапо, представители которых Бизанц и Кох проживали в палатах митрополита Шептицкого.

Так по заданню Бизанца і Коха, Шептицький і Слепой через Паше-Озерського собирали свідчення о Советском Союзе — економічного, політичного і воєнного характера.

Після смерті митрополита Шептицького — 1.XI.1944 г. — Слепой як митрополит став во главе греко-католицької уніатської церкви, но і після вигнання німецьких окупантів із г. Львова продовжував проводити свою антисовєтську діяльність, направлену проти заходів радянської влади, продовжував мати зв'язок з українсько-німецькими націоналістическими бандами" (т.7, арк.246—256).

Митрополита Й.Сліпого разом з М. Чарнецьким, М. Будкою і П. Вергуном було засуджено.

Ніяких серйозних доказів про вину митрополита Й. Сліпого у судовій справі 1945-1946 рр. нема. Судили греко-католицьку Церкву, її митрополита і єпископат. Здавалося, що радянська влада і Російська-православна церква можуть торжествувати: греко-католицька Церква була розгромлена і рішенням неканонічного Львівського собору 8-10 березня 1946 р. приєднана до Російської православної церкви.

Яка ж дальша доля митрополита?

Після другого арешту на допиті 3-го липня 1958 р. Йосиф Сліпий говорив:

"Після того, як я був осуджений весною 1946 года Военным трибуналом войск МВД Киевского военного округа по статье 54 пункт 4 Уголовного кодекса Украинской ССР к 8 годам лишения свободы, срок наказания я сначала до осени 1947 года отбывал в Сиблаге МВД СССР в Мариининске Кемеровской области. Затем осенью 1947 года меня этапировали для отбытия срока наказания на станцию Печера, в Печерлаг МВД СССР, а осенью 1948 года из Печерлага меня снова этапировали на станцию Потьма Мордовской АССР, где в исправительно-трудовом лагере я находился до весны 1953 года, т.е. до окончания срока моего наказания" (т.4, арк.94). Жодних матеріалів про перебу-

вання Й. Сліпого у виправно-трудових таборах у судовій справі нема.

Проте, митрополита Й. Сліпого після закінчення терміну ув'язнення не відпустили на волю. Його було заслано в Сибір і поселено в Маклаківський будинок інвалідів в селі Кузьминка Єнисейського р-ну Красноярського краю, за 300 км від Красноярська, де він жив до свого другого арешту 19 червня 1958 р.

Перш ніж відправити Й. Сліпого на заслання в Сибір, весною 1953 р. його було запрошено до Москви, де він прожив три місяці, мав зустрічі і розмови з керівництвом МВС СРСР. Це був час після смерті Й.В.Сталіна, коли, здавалося, настануть зміни у кадровій і міжнародній політиці СРСР. Органи МВС хотіли використати митрополита Сліпого для налагодження зв'язків із Ватиканом. Він же домагався легалізації греко-католицької Церкви. Тоді йому запропонували написати розгорнуту історичну довідку про українську греко-католицьку Церкву, що він незабаром і виконав. Зберігся рукопис праці Й. Сліпого "Погляд на догматичні і історичні основи греко-католицької Церкви в Радянському Союзі" (72 арк.), яку він надіслав до Москви, де вона пролежала без руху кілька років, і тільки у 1959 р. прилучена до судової справи. Виклад історії греко-католицької Церкви і її догматичних основ стисло доведено до 1596 р., тобто до Берестейської унії. На цю роботу автор не одержав із Москви жодної відповіді.

Зібравши матеріал під час свого тримісячного перебування у Москві влітку 1953 р., Йосиф Сліпий розпочав у Маклакові писати "Історію вселенської Церкви на Україні", у якій висвітлюється багатовікова історія вселенської Церкви на Україні. Завершено п'ять томів. Виклад доведено до початку XVIII ст. Автор розпочав роботу над шостим томом, написано 116 сторінок; і на цьому 19 червня 1958 р. його праця була перервана арештом.

Слідство велося спочатку у Красноярську, а з 30 вересня 1958 р. було прийнято у Києві і доручено "старшому следователю слідуправління КГБ при СМ УССР майору Тарасенку". Завершено 4 травня 1959 р. Закрите судове засідання відбулося 15 - 17 червня 1959 р. На підставі Закону про кримінальну відповідальність за державні злочини від 25. XII. 1958 р. 67- річного Й. Сліпого було позбавлено волі терміном на 7 років з відбуттям міри покарання у виправно - трудових таборах.

Справа Й.Сліпого на цей раз була об'єднана із справою священика Іллі Блавацького, з яким (цитую вирок. — О.М.) "Сліпий мав тісний зв'язок та вів розмови про встановлення в СРСР уніатської церкви, яка б підкорялась Ватікану" (т.10, арк.488).

Перед нами — "Дело № 87" в 11 томах — понад 2 тис. аркушів допитів, свідчень, протоколів, актів експертиз та ін.

І на цей раз фактично судили греко - католицьку Церкву, її найвищого ієрарха і його рукопис "Історія вселенської Церкви на Україні" та кілька послань. За наперед підготовленим сценарієм повторено судовий фарс 1945 - 1946 рр. Хрущовська відлига ніяк не позначилася на ставленні радянської влади і комуністичної партії до греко - католицької Церкви.

По справі Й.Сліпого у 1958 - 1959 рр. допитано 46 свідків, які спілкувалися з митрополитом, знали про його душпастирську діяльність і були бодай якоюсь мірою причетні до рукопису "Історії вселенської Церкви на Україні".

Насамперед було запрошено характеристику з попереднього "місця проживання" митрополита. Ось цей прецікавий, датований 6 вереснем 1958 р., документ, зразок бюрократичного стандарту з штапованими оцінками в'язня, доля якого вирішена заздалегідь:

"Характеристика

На бывшего обеспечиваемого Енисейского дома инвалидов Слепий Иосифа Ивановича.

Слепий Иосиф Иванович прибыл на гособеспечение в Маклаковский дом инвалидов 21 августа 1953 года.

За период нахождения в доме инвалидов в общественной работе и трудовых процессах не участвовал. Собраний, кино, лекций не посещал.

В 1954 - 55 гг. вопреки правил распорядка организовал систематическое моление с группой инвалидов в помещении бани, о чём стало известно дирекции, парторганизации и профсоюзной организации. После чего было запрещено проводить моление в помещении дома инвалидов.

Слепий считал не законными действия дирекции, обращался с жалобой в Крайисполком с просьбой разрешить ему проводить моления. Ему в письменной форме поступил ответ, в котором Крайисполком, сославшись на незарегистрированность греко - католической церкви и неизвестность такого, как Слепий, священника, отказал в его просьбе.

Слепий в доме инвалидов пользовался всеми довольствиями на общих основаниях, одинаковых со всеми обеспечиваемыми. Вел себя среди обеспечиваемых высокомерно, чуждался коллектива обеспечиваемых и не желая проживать на территории нового помещения дома инвалидов, находился в отдельной комнате на территории старого бывшего Маклаковского дома инвалидов. За период нахождения в доме инвалидов периодически ежегодно выезжал в г. Красноярск.

Директор Енисейского дома инвалидов (підпис) (Мозговенко) Секретарь парторганизации (підпис) (Высотина) Председатель М/К (підпис) (Русяев) (Печатка)" (том I, арк.57).

Слідчу справу Й.Сліпого та І.Блавацького поставлено ст.слідчого відділу УКГБ по Красноярському краю ст.лейтенанта Разумова від 11 серпня 1958 р. було об'єднано в одну справу (т.І, арк. 58 - 61).

У цій постанові говориться:

"Летом 1956 г. Блавацкий получил через посыльного от Слипого часть его рукописи "История вселенской церкви на Украине" для распространения её униатскому священнику Ратыч, что им и было сделано через униата Кравчук, приезжавшего к Блавацкому за упомянутой рукописью.

Весной 1958 года, так же через посыльного, Блавацкий получил от Слипого IV том его рукописи "История вселенской церкви на Украине" для распространения её среди других лиц из числа униатского духовенства. Указанную рукопись Блавацкий был намерен передать 6 июня с.г. проезжавшему через Красноярск Рытычу, но тогда же был задержан, а затем арестован" (т. I, арк. 59).

"На следствии Слипый признался в написании им "Истории вселенской церкви на Украине" и так называемых пастырских посланий и пожеланий, которые по своему содержанию являются антисоветскими и националистическими...

Слипый так же показал, что на территории Советского Союза существует униатское подполье, руководителем которого является он. В деятельности этого подполья, как показал Слипый, принимал участие и Блавацкий" (т. I, арк. 60).

Що ж це за праця Й.Сліпого, яка так перелякала вірних слуг комуністичної ідеології і російського православ'я?

Написавши обширну історичну довідку "Погляд на догматичні і історичні основи греко-католицької Церкви в Радянському Союзі" влітку 1953 р., Й.Сліпий так і не дочекався відповіді з Міністерства внутрішніх справ СРСР. Він почав збирати матеріал і писати "Історію вселенської Церкви на Україні". До літа 1958 р. він написав п'ять томів і розпочав роботу над шостим. Рукопис першого і другого томів він надіслав у Хабаровський край о. Степану Ратичу з проханням зробити з них копії і надіслати до Львова. В архіві Служби

безпеки України збереглися рукописні копії цих двох томів, виконані о.Степаном Ратичем. Третій і четвертий томи автор передав о.Іллі Блавацькому у Красноярську, сподіваючись, що з них буде зроблено копії. Автографи обидвох томів було відібрано від о.І.Блавацького при спробі переслати їх в Хабаровський край. П'ятий том Й.Сліпий перед від'їздом до Красноярська передав на збереження Євдокії Бич, що жила тут на засланні. Органи КДБ зробили у неї обшук, знайшли теку з рукописом і долучили її до судової справи. Початок шостого тому забрано у Й.Сліпого під час його арешту 19 червня 1958 р. Написаний текст "Історії вселенської Церкви на Україні" таким чином зберігся повністю — перші два томи у копіях, останні — автографи. Весь корпус має № 63258.

Сам автор усвідомлював і говорив, що це лише матеріали до праці, текст потребує редагування, уточнення, треба звірити цитати та ін. Хоч робота над рукописом не завершена, про "Історію вселенської Церкви на Україні" можна нині говорити як про пам'ятку, що чудом збереглася і потребує видання.

На допиті 21 червня 1958 р. Й.Сліпий говорив: "Я действительно за время проживания в Енисейском доме инвалидов Красноярского края, занимался научной работой и писал своего рода реферат, историю вселенской (всемирной) церкви. Такую работу я проводил по заданию руководства МВД СССР, на приеме у которых я был в 1953 году. Разговаривали со мною в то время многие руководящие работники МВД СССР в городе Москве, фамилии которых не помню. Они мне тогда разъяснили, что советское Правительство намерено нормализовать отношения с Ватиканом, с папой римским и поэтому попросили, чтобы я оказал советскому государству в этом помощь. Я изъявил своё согласие сделать всё для этого, что в моих силах, однако выдвинул свои условия — восстановить в СССР греко-католическую церковь, которая была распущена в 1946 году. С таким условием

согласились и они, но впоследствии все наши разговоры и обещания — восстановить в СССР греко - католическую церковь, а также нормализовать отношения с папой римским — не были осуществлены в действительность, а меня из Москвы направили в Красноярский край. Ещё во время беседы со мной руководящие работники МВД СССР в качестве первого шага для нормализации отношений с Ватиканом мне предложили написать большую работу об истории вселенской церкви. Однако я при этом заявил им, что писать такую работу я буду только с точки зрения своих объективных позиций. Чтобы написать такой большой труд, нужно было много времени. И вот поэтому в 1953 году ещё в Москве начал собирать материал, литературу для написания этой работы. Свой труд я писал и во время проживания в Енисейском доме инвалидов. В 1955 году я написал историю вселенской церкви. В ней я описал события, начиная с первого и кончая XVI веком. В том же 1955 году свою рукопись я направил в Москву, МВД СССР. После этого я продолжал работу по написанию своей рукописи, но мои рукописи не являются законченными и являются как бы черновыми записями (т.4, арк.3-3 зв.).

Було створено кілька експертних комісій у Красноярську, Києві, Львові, Станіславі, Тернополі, які рецензували рукопис "Історії вселенської Церкви на Україні" та інші пастирські послання митрополита, оцінювали його наукову роботу у 30-х рр., аналізували "націоналістичну" літературу, якою користувався Й.Сліпий, найпильніше — VI том "Історії України - Руси" М.Грушевського і II том "Історії української літератури" М.Возняка.

Наведемо кілька уривків із основного "Акту" експертизи від 5 липня 1958 р., підписаного псевдовченими із Красноярська і Києва:

"Представленные на экспертизу рукописи бывшего митрополита И.Слипого "История вселенской церкви на Украине", "Взгляд на догмати-

ческие и исторические основы греко - католической церкви в Советском Союзе", "Заблудшим священникам во Христе мир" и другие свидетельства, что их автор имел своей главной идеологической и политической целью доказать "истинность" реакционных идей Римской католической и униатской церкви, их благотворное влияние на исторические судьбы русского и украинского народов и оправдать таким образом современный воинствующий католицизм и его экспансионистские стремления".

"В истории вселенской церкви И.Слепой преследует ту же цель, что и в своих посланиях, а именно: доказать на примерах истории, что "католическая церковь охраняла... народ от бесчисленных несчастий", и таким образом обеспечить успех своей пропаганды, направленной на восстановление католицизма на Украине, открыть путь для вражеских происков Ватикана в нашей стране, активизировать деятельность униатского подполья в СССР". "История вселенской церкви на Украине" по замыслу автора должна дать историческое обоснование и оправдание разбойничьей деятельности иезуитов на Востоке, которую они вели в прошлом и от которой не отказались в настоящем".

"Как свидетельствует содержание представленных на экспертизу рукописей бывшего униатского митрополита И.Слипого, они так же имеют целью восстановить утраченный авторитет униатской церкви среди духовенства и верующих, и подогреть проватиканские тенденции в этой среде, подвести "научную" и "историческую" подкладку под непрекращающиеся происки иезуитов, вдохновить и идейно вооружить тех, кто ещё мечтает о крестовом походе против народов нашей Родины" (т.9, арк.91, 92, 94, 103, 104).

"Основные цели автора:

1) Фальсификация исторической науки, особенно истории украинского народа с целью пропаганды враждебного социалистическому строю

национализма, шовинизма и религиозного фанатизма, оправдание антинародной политики униатской церкви, восстановление в Советском Союзе униатской церкви, подчинённой Ватикану, и обоснование необходимости отрыва Украины от СССР;

2) Борьба против таких важнейших принципов социалистического строя, как дружба народов, интернационализм, укрепление советской семьи и обоснование необходимости ликвидации социалистического строя на Украине, создание на Украине националистического, теократического государства, подчинённого Ватикану;

3) Выработка догматических, организационных и тактических основ антисоветской деятельности (т.9, арк.107).

"Стремясь доказать необходимость слияния униатской церкви с римской под гегемонией Ватикана, автор старается возвысить роль Рима, власть папы, доказать с помощью соответствующей интерпретации библейских текстов, приоритет папы и католицизма" (т.9, арк.109).

"В своей исторической концепции автор проводит ту идею, что история украинского народа не имеет ничего общего с историей народа русского. При этом И.Слипой считает, что украинский народ более древний, чем русский, что церковь на Украине ведёт своё начало от римской церкви, имеет свою историю, независимую от русской, а когда центр религии был перенесён в Москву — начались все беды для Украины" (т.9, арк.110).

"1. Представленные материалы имеют антинародную и антисоветскую направленность.

2. Автор является идеологом и проповедником реакционной философии и политики католической (униатской) церкви, состоящей на службе международной реакции.

3. Пытаясь сделать знаменем борьбы против Советской власти униатскую церковь, бесславно закончившую свою историю в результате самороспуска самими верующими, митрополит И.Слипой

путём фальсификации истории, особенно истории украинского народа, перешел к прямой пропаганде враждебного социалистическому строю буржуазного национализма, шовинизма и фанатизма, оправдания антинародной политики униатской церкви, направленных на отрыв Украины от Советского Союза.

4. Вся представленная на экспертизу печатная и рукописная литература носит не только чисто религиозный характер, но и подобрана тенденциозно с буржуазно - националистическим направлением, в т.ч. ряд книг, запрещенных цензурой.

5. Автор в своих рукописях, особенно в посланиях, путем тенденциозно - враждебного освещения советской действительности стремится возбудить недовольство существующим советским строем и явно подстрекает буржуазно - националистические и прочие антисоветские элементы к активной борьбе за восстановление унии и подчинение церкви Ватикану, ликвидацию социалистического строя на Украине, создание на Украине националистического, теократического государства, подчиненного Ватикану.

6. Основным тактическим средством своей и своих сторонников деятельности Слипой избрал нелегальную работу, направленную на подрыв основ социалистического общества.

7. Осуществление конечной цели — ликвидацию Советской власти на Украине, автор строит на расчете на оказание помощи извне, с Запада; стремясь в этом духе воспитать и подготовить соответствующие кадры.

Пропаганда этих идей тем более опасна, что ведется она в скрытой, завуалированной форме и рассчитана на то, чтобы отравить жертвы этой пропаганды ядом национализма и религиозного фанатизма, подготовить исполнительных и убежденных слуг для мировой реакции в её борьбе против коммунизма".

* * *

У 1958 р. рукопис першого тому "Історії вселенської церкви на Україні" органами держбезпеки було вилучено у свящ. Борси Михайла Антоновича. Цей та інші рукописи було передано на експертизу із завданням "ответить на вопросы, не являются ли эти материалы по своему характеру антисоветскими, реакционными" (т.10, арк.59).

Експертна комісія у складі зав. кафедрою марксизму - лєнізму Станіславського державного педагогічного інституту Потоцького Григорія Кузьмича і зав. кафедрою літератури цього ж педінституту Гуцала Сергія Сергійовича склала акт від 25 лютого 1958 р., у якому сказано:

"1. Рукопись под названием "История вселенской церкви на Украине", том I, Иосифа, представляет собой антинаучное идеалистическое изложение возникновения вселенской церкви на Украине и её "истории" до принятия христианства на Руси. Разглагольствуя о столь далёких временах, автор рукописи грубо искажает историческое прошлое украинского народа и клеветает на его настоящее. В духе клерикализма и вонствующего национализма "историк - исследователь" всячески поносит трудовой народ Украины, обзывая его грешником и рабом дьявола, призывая на него "кару богу" и "страшный суд" (см. II, I).

Ссылаясь на "слово бже", автор "исследования" пытается убедить читателя в том, что "яколись стогнав світ в своїх пороках, в своїх нещастях і безмісленності життя... так і нині" (см. II, 3). В переводе на политический язык — это значит, что мракобес Иосиф, имея в виду настоящее положение украинского народа, считает его жизнь бесцельной и призывает к "духовному и телесному" освобождению "з неволі" (там же).

Под той святоши Иосиф нагло клеветает на нашу действительность, которую он не приемлет. Он пишет: "наша зовнішня дійсність набирає зовсім іншого значення в світлі євангельської правди" (см. III, 3). Под євангельською правдою

клерикал - националист понимает необходимость насильственного уничтожения существующего порядка и установления угодного мракобесам строя. Он пишет в своей грязной "истории" о том, что настанет время, когда "З убожества і понижень вертепу"... возникнет "Нове життя, нова культура, нова історія, нова щаслива вічність... нове велике майбутнє" (см. III, 2). Вся "святая" писанина Иосифа изобилует такими политическими понятиями: "борьба терпінь", "заперечення нашого релігійного існування", "грабіж вашого майна", "завдання святого сина" и т.п. Всё это свидетельствует о том, что идейными источниками "истории вселенской церкви"... есть безусловная не "святое письмо", а грубая антисоветская пропаганда западных империалистических государств, а также контрреволюционные проповеди, изложенные на 38 листах" (т.10, арк.60).

Ще один "акт експертизи" на рукописи різдвяного і кількох великопісних посланій митрополита Й.Сліпого складено 9 квітня 1959 р. у Києві "експертами" — спеціалістами з марксизму - лєнізму, які не мали найменшого поняття ні про греко - католицьку церкву, ні про жанр митрополичих послань, зате непохитно стояли на варті марксистсько - лєнінської ідеології. Та й вимагалася від них не професійна оцінка рецензованого матеріалу, а тільки відповідь на питання: "какова идейно - политическая направленность указанных посланий" (т.5, арк.196. зв.). "Експерти" сумлінно і у потрібному напрямі виконали своє завдання. Ось їхні висновки:

"Сам факт написания этих посланий свидетельствует о том, что бывший митрополит И.Слипый не согласился с решением собора о ликвидации унии на Украине и продолжает деятельность, направленную на возрождение и укрепление униатской церкви, на восстановление утраченного авторитета среди верующих".

Відзначивши, що послання Й.Сліпого написані з приводу різних релігійних свят, експерти одразу ж перейшли до звинувачення автора:

“Однако, И.Слипый в своих рукописях не ограничивается чисто религиозной проповедью. В “Посланиях” встречаются места, свидетельствующие о том, что их автор стремится вызвать недовольство верующих существующими порядками и, в частности, положением униатской церкви в Советском государстве”.

Зупиняючись на великописному і різдвяному посланнях, автори - експерти відзначають, що у першому з них, присвяченому 1000-літтю прийняття княгинею Ольгою у 957 р. християнської віри, “И.Слипый фальсифицирует историю русского и украинского народов, пытается доказать, что с того времени украинский народ исповедуют католическую религию. И.Слипый в качестве “исторических” доказательств, приводит ложные факты, не подтвержденные исторической наукой, например о посещении Киевской Руси папой Климентом, который якобы положил начало католицизму на Руси. И.Слипый явно фальсифицирует историю и там, где он говорит о том, что уже в VII веке земли по Днепру и Причерноморью заселяли украинцы. Как известно, украинская нация начала складываться в 13-14 веках, а до этого государство Киевская Русь было колыбелью трёх братских народов: русского, украинского и белорусского. И.Слипый извращает историю для того, чтобы доказать, что между русским и украинским народом не было ничего общего, что их историческое развитие шло разными историческими путями, что Украина всегда была связана с Западом, с Римом, с католицизмом, а не с Русским государством. Здесь проявились националистические и провакканские взгляды И. Слипого.

В этом же послании И.Слипый подчеркивает, что в настоящее время церковь переживает “тяжелое, горькое время”, имея, очевидно, в виду ликвидацию униатской церкви на Украине.

В “рождественском послании” автор с тех же позиций излагает историю католической церкви, отстаивает ее догматы и подчеркивает положительную роль Рима в истории украинского народа”.

В “Посланиях” содержатся угрозы по адресу тех людей, которые порвали с униатской церковью”.

“В своих “посланиях” бывший митрополит И.Слипый выступает как идеолог и проповедник католической /униатской/ церкви. И.Слепый пропагандирует националистические и реакционные провакканские идеи с целью объединения и укрепления остатков униатской церкви на территории Советской Украины” /т.5, арк.199-202/.

Ознайомившись з висновками експертів, Й.Сліпий дав на них відповідь, як і личить вченому і високому церковному ієрарху:

“Экспертиза в своих выводах на мои рукописи основывается на материалистической идеологии, я же писал рукописи со своего католического положения, поэтому естественно у нас разные точки зрения на историю и описываемые мною события. Хочу заметить, что МВД СССР и хотело, чтобы я написал историю греко - католической церкви со своей католической точки зрения.

Как вижу из акта экспертизы, эксперты считают, что все, не основанное на материалистической идеологии, является антинаучным и антисоветским, тогда как мне известно, что и коммунисты не отбрасывают достижения не советской нуки, в частности исторических источников и произведений. В исторической справке о греко - католической церкви эксперты правильно указывают, что идеологической целью написания мною “Истории вселенской церкви на Украине” является доказать “итинность” идей католической церкви, их благотворное влияние на исторические судьбы русского и украинского народов, но я не имел целью писать антисоветское пропагандистское произведение. Я хотел объективно изложить исторические факты и их прагматическую связь. Я никогда не считал и

не считаю католическую церковь реакционной и враждебной советскому строю. Главой католической церкви я признаю папу римского. Мои послания, которые я распространял среди духовенства, не находятся в связи с "Историей вселенской церкви"... и являются моими пожеланиями по поводу религиозных праздников, за исключением послания "Заблудшим священникам", в котором я опровергал измышления о том, что якобы греко-католики являются антигосударственным элементом и напоминал священникам их обязанность быть преданными католической церкви по их желанию. Своими рукописями я не направляю духовенство на создание католического подполья, как об этом указывают эксперты, ибо считаю, что греко-католическая церковь существовала и существует, пока имеется иерархия и верующие. Решений львовского собора 1946 года о ликвидации унии и присоединении греко-католической церкви к православной я не признавал и не признаю, так как считаю, что сам собор проводился вопреки канонических правил, то есть в отсутствии митрополита, как главы церкви и епископов /иерархии/. Следовательно никакого католического подполья я не создавал и им не руководил, хотя и считаю себя главой этой церкви на Украине.

Деятельность папы римского и Ватикана я не считаю враждебной Советскому Союзу, как указывает экспертиза. В целом с исторической справкой о католицизме и Ватикане, как характеризуют их эксперты, я не согласен, так как считаю, что католицизм и Ватикан ничего плохого для славянских народов и, в частности, для Советского Союза не сделали. Считаю также, что эксперты в истории католицизма не компетентны и их выводы по этому вопросу не основательны.

Эксперты в разделе "Идейно - политическая направленность рукописи" указывают, что мои рукописи написаны с позиций украинского буржуазного национализма. С этим я согласиться не могу, так как я никогда националистом не был и в

силу своих религиозных убеждений быть им не могу, как не могу быть и безбожником. В отношении упоминания экспертами того, что мои рукописи антинаучны и враждебны марксистско-ленинской материалистической науке, то это вытекает из моих религиозных убеждений, об этом я изложил выше, но против советского строя я не выступал, а только против безбожничества. О том, что мои рукописи являются антинаучными считаю не справедливым. О том, что разделяю философские взгляды Фомы Аквинского, эксперты указывают правильно, так как он признается одним из видных очень католическим философом и богословом, но я его не считал "эпохальным дипломатом", ибо он им не был, как утверждают эксперты..."

"...Экспертиза указывает, что я в своей истории цитирую и пользуюсь терминологией, а также исхожу из концепции буржуазного националиста М.Грушевского. Это не отвечает действительности. При писании истории я не пользовался цитатами и терминологией Грушевского, так как он враждебно относился к униатской церкви, а книги Грушевского я хранил и читал для того, чтобы знать его взгляды на историю унии и затем их опровергнуть.

На странице 17 акта экспертизы эксперты указывают, что основными целями написания мной рукописей было: фальсификация истории украинского народа с целью пропаганды национализма и шовинизма, а также обоснование необходимости отрыва Украины от СССР, борьбы против дружбы народов, обоснование необходимости ликвидации социалистического государства. С этим я тоже не могу согласиться, ибо это не правильно и вымышленно. Считаю, что моя "История" и другие рукописи ничего общего с политикой не имеют. Я писи фальсификацией истории украинского народа не занимался, а писал историю церкви, при этом, где было нужно, касался и исторических периодов, для чего использовал литературу католических

авторов Гарасевича, Пелеша, Ликовского, Томашевского, а также украинского историка Грушевского, русских историков — Голубинского, Карамзина, Костомарова и других, а также “Советской энциклопедией”, “Историей Украины” издания Академии наук СССР и другими.

Целью пропаганды национализма и шовинизма, а также обоснование необходимости отрыва Украины от СССР, я в своей “Истории” не ставил. Также у меня не было никакого намерения обосновывать необходимость ликвидации социалистического строя и создания на Украине националистического теократического государства... Указанные выводы экспертизы я считаю неприемлимыми к написанной мною “Истории всеукраинской церкви...” /т.5, арк.305 - 310/.

“В заключении экспертизы указано, что я в послании “Заблудшим священникам...” призываю священников встать на антисоветский путь. Никого из священников вставлять на антисоветский путь я посланием не призывал, а указывал, что никто не принуждал к выступлению против коммунизма, а если кто сам выступил, то пусть теперь не спасает себя ценой уничтожения церкви. По этому вопросу поясняю, что еще при Польше некоторые священники выступали в печати против большевизма, чтобы получить популярность, а затем при Советской власти, чтобы спасти и защитить себя, жертвуют греко - католической церковью и переходят в православие. Это относится к Г.Костельнику и другим.

Русский народ, как указывает экспертиза, я не оскорбляю, для меня, как верующего, все народы равны, тем более считаю, что среди русского народа было много приверженцев унии.

Я хочу еще дополнить под конец, что ранее украинские козаки выступали против унии во вред для украинского народа, также считаю, что преследование ее и в настоящее время несет шкodu для Советского Союза, так как это вызывает

ненужные разговоры и толкования за границей, да и внутри страны” /т.5, арк. 314 - 315/.

Про низкий рівень експертів свідчить відзив із Тернополя на брошуру Й.Сліпого “Віра і наука” видану ще у 1935 р.:

“Звериную ненависть к советской власти проявлял и один из руководителей униатской церкви в Западной Украине Иосиф Слипый.

В брошюре “Віра і наука” он клеветает на нашу страну, откровенно заявляет, что в СССР проявляется сатанинская ненависть к верующим христианам, что производится насилие над науками и что ограничение свободы науки церковью было незначительно в сравнении с современной тиранией.

В этой же брошюре митрополит Слипый отстаивает идею существования бога, Христа, пытается доказать, что между наукой и религией не только нет противоречий и непримиримости, а напротив, они имеют полную общность, за исключением того, что “Предметом науки є природні правди, а віри об’явлені тайни” /Там же, стр. 9/.

Это явный расчет на то, чтобы приспособить и подчинить науку религии и научными доводами подтверждать существование вымышленного бога и Христа.

Католическое и униатское духовенство давно мечтает подчинить своему влиянию народы нашей страны. Они откровенно заявляют, что необходимо уничтожить Россию, как единое государство, расчленив ее на части, и оторвать Украину от Москвы” /т.10, арк. 73 - 74/.

Дійшло до того, що, рецензуючи великодні, великопiстні і рiздвяні послання митрополита, експерти звинувачують його в тому, що він “виступає як ідеолог і проповідник католицької (уніатської) церкви. Й.Сліпий пропагандує націоналістическіє і реакційніє проватиканськіє ідеї з метою об’єднання і укріплення остатків уніатської церкви на території Советської України” /т.5, арк. 202/.

Й.Сліпий категорично заперечив такі абсурдні звинувачення. Він обгрунтував своє право як митрополита на розсилку релігійних посланій, продовжував настоювати на відновленні легальної діяльності греко - католицької Церкви:

“С выводами экспертизы о том, что я в своих посланиях пропагандирую националистические идеи я не согласен и к этому выводу у экспертов не было оснований. О том, что я в посланиях проповедую католическую науку экспертиза правильно указывает. Это вытекает из моих религиозных убеждений, как католического митрополита. Изложенные мною в посланиях идеи я не считаю реакционными. Католическая наука и ее идеи реакционными, как я считаю, не были и быть не могут. В акте экспертиза указывает, что я в посланиях стремлюсь вызвать недовольство верующих существующими порядками. Это не правильно. Кроме намека в этих посланиях на то, что греко - католическая церковь в Советском Союзе преследуется, я никаких недовольств существующими порядками не стремлюсь вызвать. Я также в своих посланиях указывал, чтобы верующие терпеливо ожидали лучших времен и условий. Под этим я имел ввиду те времена, когда церковь не будет преследоваться. При этом я их призывал молиться за лучшую долю, чтобы не допускали грехов и надеяться на возрождение греко - католической церкви” /т.5, арк. 394 - 395/. “Я считаю, что греко - католическая церковь существует и я являюсь ее законным митрополитом, то есть, главой церкви, так как меня этого сана никто не лишал, в 1944 г. церковь и я как митрополит были признаны в Москве, а Львовский собор от 1946 года был неправомочен решать вопрос ликвидации унии и воссоединения греко - католической церкви с православной. Кроме этого после переговоров в МВД СССР я не терял надежду, что греко - католическая церковь перестанет преследоваться, поэтому я, считая себя митрополитом, и писал послания. Когда в 1955 году приезжал ко

мне в Маклаковский дом инвалидов сотрудник УКГБ Красноярского края Антонов и советовал мне прекратить рассылку своих посланий священникам и верующим, то он одновременно попросил меня написать послание к украинским националистам, чтобы они прекратили борьбу против советской власти. Из этого я исхожу, что Антонов признавал за мною право митрополита. Я тогда Антонову ответил насчет послания, что об этом буду говорить тогда, когда будет изменено отношение к греко - католической церкви со стороны советской власти и такого послания не написал к националистам.

В конце допроса хочу заметить, что ознакомившись из актом экспертизы от 9 апреля 1959 г., вижу, что члены экспертной комиссии в истории греко - католической церкви и вообще в католической науке не компетентны и сделали выводы о том, что мои послания являются националистическими и враждебными неосновательно и не правдиво”.

* * *

Не рахуючись із тим, ще пер судом стояв митрополит, людина глибоко релігійна і далеко від політики, слідчий, майор Тарасенко, ставив йому провокаційні питання на зразок “Как Вы относитесь к идее построения коммунистического общества?” /т.4. арк. 16/. І ось що він почув на захист релігії і греко - католицької Церкви:

“К учению коммунистов о построении коммунистического общества, т.е. такого общества, где нет эксплуатации человека человеком, где люди все равны, — я отношусь положительно, так как это не противоречит учению бога сына Христа. Однако, будучи убежденным католиком, я не могу признать правильным то учение, которое имеет в виду создать общество без бога. Я разделяю сказанные одним из греческих философов слова, что невозможно построить город в воздухе, но нельзя построить государство без религии. По моему убеждению религия укрепляет государство, и я считаю правильным действия президента Соединенных

Штаты Америки и других государств на Западе в том, что он руководит государством и упоминает имя бога и даже в своих посланиях исходит от бога. Коммунисты же мыслят создать общество, государство без религии, без бога и поэтому я считаю, что такая идея коммунистов — это "музыка будущего", вряд ли осуществимая. По моему убеждению, бога, религию в народе ликвидировать невозможно, т.к. история доказала, что за период существования христианства было много разных политических и экономических систем, а христианство живет и поныне.

Вопрос: На прошлых допросах Вы назвали себя митрополитом греко - католической церкви. Известно, что такой церкви с 1946 года не существует. Почему Вы до сих пор даже в религиозных вопросах продолжаете стоять на реакционных позициях?

Ответ: Действительно, решением Львовского собора в 1946 году греко - католическая церковь на Украине, митрополитом которой я являлся, была ликвидирована и подчинена православному патриарху. Однако я с таким решением не был согласен и не согласен сейчас по той причине, что состав, собравшегося во Львове в 1946 году собора, не был полномочный без главы этой церкви митрополита решать такие вопросы. По каноническим правилам обязательно присутствие главы церкви при решении важных церковных вопросов. В противном случае решение, принятое собором, не является законным и сам собор не считается собором. Я же в момент происходившего в 1946 году собора находился в заключении. Если бы я был бы на свободе, то ни в коем случае не допустил бы подобной акции.

Вопрос: Почему?

Ответ: Греко - католическая церковь всегда подчинялась папе римскому и я как убежденный католик и преданный ему человек не могу изменить ему, так как именно он, папа римский — единственный наследник Христа - бога на земле.

Во - вторых, греко - католическая церковь — это по моему убеждению, единственная и верная защитница украинского народа и по моему убеждению она должна существовать по всей Украине. Я полностью разделяю взгляды первого украинского премьер - министра Костя Левицкого, который, приветствуя в 1939 году вступление Красной Армии в город Львов, сказал в своем выступлении, что если бы не украинская греко - католическая церковь, то Вам, т.е. Красной Армии, некого было бы освобождать, так как украинский народ Галиции, находясь под властью австро - венгерского государства и поляков, всегда угнетался, притеснялся. Защитницей интересов украинского народа была в те тяжкие времена греко - католическая церковь, которая воспитала, выучила свою украинскую интеллигенцию, которая потом подняла национально - освободительное движение. Достаточно указать на тот факт, что руководителями и участниками украинского национально - освободительного движения явились дети в большинстве случаев священников греко - католической церкви. Греко - католическая церковь во главе с покойным митрополитом Андреем Шептицким поддерживала национально - освободительное движение на Украине, и в годы оккупации Украины немецко - фашистскими войсками во время возникшего между украинскими националистами (между бандеровцами и мельниковцами) раздора покойный митрополит Шептицкий предпринимал ряд мер к тому, чтобы они между собой примирились для пользы освобождения украинского народа, а не увлекались бы братоубийством. С этой целью митрополит Андрей Шептицкий направлял меня с миссией в Берлин в 1942 или 1943 годах к руководителю украинского националистического движения Мельнику. Когда в 1941 году немецкие фашисты арестовали вновь созданное в городе Львове украинское националистическое правительство, то митрополит Андрей Шептицкий неоднократно писал германскому фашистскому

правительству, чтобы немецкие власти прекратили бы репрессии против украинского народа. Я, оставшись после смерти Шептицкого владыкой греко - католической церкви на Украине, в целях сохранения церкви греко - католической стал просить Советское правительство признания этой церкви и с этой целью еще в 1944 году я направлял делегацию в Москву в Советское Правительство. Делегация в составе четырех человек во главе с архимандритом Климентом Шептицким мне привезла известие из Москвы, что наша церковь Советским правительством признана. Однако через год, в 1945 году были арестованы органами советской власти я, как глава этой церкви и все ее епископы на Украине. Коммунистическая партия Украины начала вести борьбу против нашей церкви. Все это создало во мне обиду на коммунистов, которую питаю и до сих пор" /т. 4, арк. 16 - 21/.

"...Я считаю до сих пор себя главой, митрополитом греко - католической церкви. С решением Львовского собора 1946 года о присоединении греко - католической церкви к православию я не согласен. Я предан папе римскому и ему подчинен. Я выражал свои намерения реставрировать греко - католическую церковь в СССР, но не с целью объединения остатков реакционных элементов украинских буржуазных националистов".

На допитах Й.Сліпий детально висвітлив завдання, які ставив перед собою при написанні "Історії вселенської Церкви на Україні": "В своей рукописи, озаглавленной мною "История вселенской церкви на Украине" я прежде всего описал взгляд свой с позиции католицизма на историю христианской вселенской церкви от жизни апостолов до позднейших веков и написал уже об исторических событиях до XVIII века. Продолжить написание мне не дал мой арест. Ссылаясь на материалы, работы советских историков, используя и другую литературу, я в своей истории описываю, что на землях Киевской Руси и восточных славян издавна, еще до появления правосла-

вия, существовала церковь вселенская, которая подчинялась Риму. Центром вселенской церкви был Рим, ибо в Риме находился апостол Петр, который согласно библейского учения являлся вернейшим учеником и наследником Иисуса Христа. В этой работе я хотел доказать, что законный центр христианства — это был и есть Рим, что законная христианская церковь — это католическая во главе с законными наследниками папами. Православие же я пытаюсь показать как церковь незаконную, раскольническую, отколовшуюся от своего истинного центра и главы. Основываясь на изложенные выше свои соображения, я пытаюсь доказать, почему греко - католическая церковь в Советском Союзе не должна подчиняться православию, а должна находиться в подчинении папы (Ватикана). Я этим самым пытаюсь доказать, что греко - католическая церковь в Советском Союзе должна существовать отдельно от православия, ссылаясь при этом на историю".

"...Я хочу, чтобы греко - католическая церковь в Советском Союзе была реставрирована, чтобы духовенство этой церкви было объединено. Моя рукопись была направлена для этой цели. Я пытался доказать истинность идей римской католической и греко - католической церкви, их благотворное влияние на исторические судьбы украинского народа и оправдать стремления современного католицизма" /т. 4, арк. 118 - 120/...

"...в своей работе "История вселенской церкви на Украине" я писал, что история церкви почти всегда представляет главные идеи, которые руководили народом и создавали движущую силу его политической, общественной и культурной борьбы и что церковь в истории украинского народа играла наиболее выдающуюся роль. В данном случае я имею в виду вселенскую церковь во главе с папой римским. Я имею в виду и православную церковь, но главным образом католическую..."

"Я изложил свои убеждения, которые основываются на источниках, исторических, использо-

ванных мною при написании "Истории вселенской церкви на Украине". Этим самым я хотел изложить для МВД СССР свои взгляды на историю греко - католической церкви. Я не отрицаю, что католическая церковь всегда стремилась распространить свое влияние на восток путем присоединения церквей востока. Уточняя, это не только лично мои взгляды на историю греко - католической церкви, а как мне думается, взгляды других верующих. В этой работе я изложил исторические материалы по этому вопросу...

"...задачей моей рукописи "История вселенской церкви на Украине" является прославить бога, раскрыть благотворное влияние церкви на судьбы украинского народа и вложить посильную мне лепту в богословскую и украинскую науку. Однако эта задача не исключает и другую, что я хотел своей работой рассказать органам МВД о своих взглядах и взглядах других греко - католиков" /т. 4. арк. 128 - 130/.

* * *

В ході слідства митрополит Й.Сліпий категорично заперечив звинувачення його в українському буржуазному націоналізмі:

"По своей национальности я украинец, но по своим убеждениям националистом не был никогда, т.к. католицизм, как я понимаю, является верой и церковью интернациональной, вместе с тем признаёт все народности и их право на самостоятельное государственное существование. Однако католицизм противен такому национализму, который ставит интересы нации выше бога, церкви и христианской морали. Насколько мне известно, лозунг украинских националистов, скопировавших его от немецких нацистов, является "Украина понад все", т.е. над религией, над церковью и т.д. Следовательно я, как убежденный католик, не могу согласиться с такими лозунгами украинских националистов и наша греко - католическая церковь осуждает такую доктрину...

Я как истинный украинский патриот, в том числе такими же патриотами являлось и высшее духовенство греко - католической церкви, не мог не идти вместе с украинскими буржуазными националистами в то время, когда они вели борьбу за освобождение украинского народа из - под власти оккупантской Польши и немецко - фашистских оккупантов. Правда, украинские буржуазные националисты в меньшей мере выступали против нашей греко - католической церкви, чем советские органы власти в период 1939 — 1940 годов и после 1946 года. Поэтому из двух зол в интересах церкви украинские буржуазные националисты являлись меньшим злом, чем коммунисты, хотя те и другие по своей идеологии являются безбожниками. Ошибка украинских националистов является та, что они мало считались с греко - католической церковью".

Вся судовая справа Й.Сліпого 1958 — 1959 рр. звелася до дріб'язкового в'яснення шляхів рукописів Й.Сліпого — "Історії вселенської Церкви на Україні" і пастирських посланій, а також пошуку і допитів людей, зв'язаних із митрополитом на засланні чи причетних до його рукописних праць. Виникла нова справа про греко - католицьке підпілля в Західній Україні. Митрополит прямо підтверджував, що греко - католицька церква хоч і офіційно заборонена, проте вона не знищена; продовжує існувати, і він залишається її главою, керує нею. Він пропонує називати її не підпільною, а катакомбальною і ні на хвилину не сумнівається, що вона буде визнана. Це тільки справа часу. Слідство цікавилось тільки зовнішнім боком справи: знайти якнайбільше винуватих і покарати. Не було навіть спроби проникнути в суть справи, зрозуміти справжнє становище греко - католицької Церкви і її митрополита, піддати бодай найменшому сумніву законність чи незаконність заборони цієї церкви.

15 жовтня 1958 р. протокол допиту митрополита Й.Сліпого відбиває таку розмову:

“Вопрос: Каким образом вы осуществляли руководство униатским подпольем на Украине?”

“Ответ: Не согласившись с решением львовского собора 1946 г. об отрыве греко - католической церкви от Ватикана и присоединении ее к православно́й, меня никогда не оставляла мысль реставрировать, возобновить деятельность греко - католической церкви. Находясь в лагерях, а затем проживая в доме инвалидов Красноярского края, я пользовался слухами от других заключенных из числа униатского духовенства, а также из писем, получаемых от своих знакомых — верующих в том, что часть священников бывшей греко - католической церкви перешла в православную церковь, часть из них была арестована за антисоветскую деятельность, а оставшиеся дома и не признавшие тоже львовского собора, сидят себе дома и как бы нелегально, тайно занимаются религиозной деятельностью. Когда я освободился из заключения, а также освободилось из заключения ряд священников, которые возвратились частично на свои места, то я решил поддержать верующих и духовенство бывшей греко - католической церкви морально. С этой целью я установил со многими из них связь, то есть переписывался с ними, посылал свои пожелания и послания, из которых было видно, что я тверд и предан греко - католической церкви. Через кого и как осуществлялась моя связь с верующими и духовенством я уже изложил на предыдущих допросах. Мое руководство католической церковью выражалось в том, что все греко - католики знали, что имеется законный митрополит — глава церкви, которым являюсь я — Сли́пый и мои рекомендации и послания являются для них подержкой. В своих посланиях я призывал верующих и духовенство быть верными и преданными своей церкви, совершать моления, работать на пользу церкви, а священников — душепастырствовать. Тех священников, которые перешли в православную церковь, я призывал возвратиться в

“лоно” католической церкви, в которой они воспитывались. Кроме этого, чтобы изложить основу греко - католической церкви, доказать “правомерность” ее существования, а также, что у восточных славян католическая церковь была раньше, чем православная, я в 1953 году начал писать работу “История вселенской церкви на Украине” и не окончил ее в связи с моим арестом по настоящему делу. Должен сказать, что когда я находился на переговорах в МВД СССР в 1953 году, меня спрашивали, что составляет основу греко - католической церкви, на что я ответил, что напишу историю этой церкви и там все изложу, с чем сотрудники, разговаривавшие со мною, согласились.

Что касается вопроса о реставрации, восстановления греко - католической церкви, то по этому вопросу я обращался и в правительственные инстанции, но ответа не получил” (т. 5, арк. 10 - 12).

* * *

Протягом всього слідства митрополит Й.Сліпий займав послідовну і ясну позицію щодо рішення Львівського собору 1946 р., не заперечував своєї діяльності як митрополита на засланні. На одному з протоколів допиту він власноручно дописав: “Я уважаю, що не греко - кат. Церква, але тільки “Ініціативна група” злучилась з нез’єдн. православною церквою. Йосиф Сліпий” (т. 5, арк. 41 зв.). Слідство вже завершувалося, а він вже вкотре чітко висловлював свої погляди, відстоював свої позиції. На допиті 21 березня 1959 р. він говорив:

“Решения Львовского собора 1946 года я, как митрополит греко - католической церкви действительно не признаю. По каноническому праву католической церкви он был неправомочным решать вопрос о ликвидации унии и выхода из подчинения папы Римского, так как на нем не присутствовал я, как глава этой церкви, и епископ. Представленное мне обвинение в проведении враждебной деятельности, направленной на

отрыв и ослабление советской власти, я категорически отрицаю и каких - либо иных показаний по этому вопросу дать не могу".

"Я не отрицаю того, что, находясь в заключении и затем в доме инвалидов в Красноярском крае, периодически рассылал священникам греко - католической церкви, своим знакомым и близким предпраздничные пожелания по случаю религиозных праздников пасхи, рождества и других. Я направлял "Рождественские", "Великопостные" послания, так как и поныне считаю себя митрополитом греко - католической церкви на Украине. Кроме того, я направил послание "Заблудшим священникам во Христе мир". Однако в этих посланиях никакой клеветы на советскую действительность я не возводил. В своих посланиях я высказывал лишь пожелания по случаю праздников рождества, пасхи, желал провести эти праздники в счастье и радости.

Послание "Заблудшим священникам во Христе мир" я писал в связи с тем, что ко мне обращались многие священники как те, которые приняли православие, так и те, которые остались верными греко - католической церкви, с вопросом, как им быть в дальнейшем" (т. 5, арк. 334 - 336).

Слідство не взяло до уваги жодного доказу Й.Сліпого своєї невинності, не порахувалося з жодним його аргументом в користь греко - католицької Церкви. Його звинуватили в антирадянській діяльності, нелегальному написанні та розповсюдженні "Історії вселенської Церкви на Україні", у якій він нібито "пропагандирував" ворожбні до союветському народу ідеї націоналізму, намагався викликати ненависть до російському народу, очеркнити вікову дружбу цих народів і докзати, що історія українського народу не має нічого загального з історією російського народу.

При написанні своїх рукописів використовував націоналістичську літературу Грушевського, Возняка і других, которую хранил у себе вместе с другой реакційною літературою.

Конспирируя свою враждебную антисоветскую деятельность, Слипий при распространении рукописей использовал специальных связников - курьеров, продуктовые посылки, а также прибегал в переписке к всевозможным условностям.

Среди своего окружения высказывал антисоветские националистические измышления" (т. 5, арк. 414).

Ознайомившись з текстом такого звинувачення, митрополит Й.Сліпий 23 квітня 1959 р. дав такі пояснення: "В пред'явленном мне обвинении я виновным себя не признаю. После отбытия срока наказания в 1953 году, я никакой антисоветской работы не возобновлял и враждебной деятельности в ущерб Советскому государству не проводил. Как митрополит греко - католической церкви, я писал и направлял своим знакомым и священникам послания такие как "Заблудшим священникам", "Рождественские", "Великопостные" и "Великодные". Послание "Заблудшим" я написал в связи с тем, что многие священники обращались ко мне с вопросами о том, какое отношение занимает греко - католическая церковь по отношению к священникам, перешедшим в православие. Этот же вопрос мне ставился и в МВД СССР в 1953 году. Поэтому в этом послании я давал ответ на поставленные мне вопросы, то есть, я указывал, что священники, перешедшие в православие, поступили неправильно и что они должны возвратиться в лоно католической церкви. Угроз и запугиваний я никому не чинил, но в послании указывал, приводя слова из евангелии о том, что отступников и грешников постигнет наказание. "Рождественские" и "Великопостные" послания я рассылал по поводу праздников Рождества, Пасхи, как мои предпраздничные пожелания. Кому я направлял послания и пожелания я уже показывал ранее на допросах. Свои послания и пожелания я не считаю враждебными, никакой клеветы на советскую действительность не возводил и антисоветских настроений ими не возбуждал, наоборот, в своих

посланиях предостерегал верующих от необдуманных шагов, чтобы они на церковь не навлекли подозрений. Мое обвинение в возведении злобной клеветы на советскую действительность считаю неосновательным, так как я не только злобной, но и вообще никакой клеветы не возводил.

Находясь в Красноярском крае, я написал и отправил своим знакомым пять томов "Истории вселенской церкви на Украине", а шестой том не окончил. Данную рукопись я писал по предложению МВД СССР, и когда был в Москве, посещал библиотеку и делал себе заметки. Первые два тома я отправил в продуктовых посылках священнику Ратычу Степану в Хабаровский край, 3 и 4 через Бич Михаила и его жену направил в г. Красноярск священнику Блавацкому, чтобы он в дальнейшем своими возможностями переслал их Ратычу Степану. Пятый том отдал на хранение Бич Евдокии в пос. Маклаково, а шестой том рукописи я только начал писать и он был изъят у меня при обыске. Распространение данной рукописи я не конспирировал и нелегальных каналов, а также условностей не использовал. "Историю" я направлял своим знакомым на хранение теми средствами и возможностями, которые у меня имелись. В МВД СССР я не послал своей "истории" из - за опасения, что она пропадет, так как на высланную мною туда в 1954 году рукопись "Взгляд на догматические и исторические основы греко - католической церкви" ответа не последовало. По предложению МВД СССР я написал свою "Историю", исходя из католической точки зрения и излагал историю греко - католической церкви на Украине. Никаких враждебных советскому народу идей национализма, вызывать ненависть к русскому народу, а также вдохновлять на борьбу против Советского Союза за отрыв Украины от СССР я не пытался и таковой цели перед собой не ставил. Считаю также несправедливым мое обвинение в том, что фальсифицировал историю, ибо это меня даже оскорбляет, как митрополита и

ученого. Доказывать необходимость восстановления греко - католической церкви я не преследовал, так как в этом не было надобности, ибо я считаю, что эта церковь существовала и существует. К тому же враждебной советскому народу униатскую церковь я не считаю. Литературу Грушевского, Возняка и других авторов из числа буржуазных историков я использовал при написании своей "Истории" чисто как исторические источники и чтобы опровергнуть враждебные взгляды по отношению унии Грушевского и Возняка. Также не признаю себя виновным и в том, что я среди своего окружения допускал антисоветские националистические измышления. Допрошенные по этому поводу свидетели дают не меня неправильные показания, клеветают на меня" (т. 5, арк. 417 - 421).

Ця заява Й.Сліпого також не була взята до уваги. "Обвинительное заключение", затверджене всіма інстанціями 6 травня 1959 р. тільки повторило сформульовані вже раніше фрази. В цілому Й.Сліпий звинувачувався в тому, що: "После отбытия срока наказания за антисоветскую националистическую деятельность своей враждебной деятельности не прекратил. Проживая в Красноярском крае, проводил активную работу, направленную на возрождение униатской церкви, подчиненной Ватикану и ликвидацию социалистического строя на Украине. С этой целью систематически составлял и нелегальным путем распространял от имени главы несуществующей униатской церкви т.н. послания, в которых, прикрываясь религиозной догматикой, возводил злобную клевету на советскую действительность, призывал верующих и бывших униатских священников к борьбе против советской власти.

В период 1954 - 1958 гг. написал и нелегально распространил т.н. "Историю вселенской церкви на Украине" антисоветского содержания, в которой пропагандировал враждебные советскому народу идеи католицизма и буржуазного

націоналізму, переслідуючи мету надихнути своїх послідовників на боротьбу проти радянської влади за відокремлення України від СРСР.

Хранив і користувався націоналістичною літературою Грушевського і Возняка.

Серед свого оточення систематично висловлював антирадянські націоналістичні думки.

В 1958 році обговорював разом з Блавацьким питання активізації роботи серед віруючих і колишнього уніатського духовенства з метою відновлення в СРСР уніатської церкви, підпорядкованої Ватикану" (т. 10, арк. 395).

"Обвинительное заключение" підтвердив і прокурор. Своєю "постановою" від 20 травня 1959 р. він "встановив":

"Попереднім слідством встановлено, що Сліпий та Блавацький після відбуття міри покарання за антирадянську націоналістичну діяльність, не припинили своєї ворожої діяльності. Проживаючи на території Красноярського краю, проводили активну діяльність, спрямовану на відродження уніатської церкви і повалення радянської влади на Україні.

З цієї метою Сліпий систематично складав та нелегальним шляхом розповсюджував послання антирадянського змісту, в яких зводив наклеп на радянську дійсність та закликав уніатських священиків до боротьби проти радянської влади. Блавацький підтримував злочинний зв'язок з Сліпим, одержував від останнього рукописи антирадянського змісту та розсилав їх колишнім уніатським священикам. Вина обвинувачених Сліпого та Блавацького матеріалами попереднього слідства стверджується повністю" (т. 10, арк. 401 - 402).

* * *

На суді 15 червня 1959 р. митрополит Й. Сліпий ще раз вичерпно спростував усі висунуті проти нього звинувачення, висловив свої погляди на становище греко - католицької Церкви:

"Обвинувачення мені зрозумілі, винним себе не визнаю...

Весною 1953 року я закінчив відбування міри покарання по вироку військового трибуналу. До мене приїхали два полковники Міністерства внутрішніх справ СРСР і сказали, що мною цікавляться в МВС СРСР і запросили поїхати до Москви. В розмові з тими полковниками я говорив їм, що мене судили неправильно. Я не скоїв тоді ніякого злочину, а мене примушували підписувати показання про те, чого я не робив, а потім на основі таких невірних показань мене засудили. Полковники були згодні зі мною, що судити мене не було за що, але ж заявили, що мене "убрали як митрополита".

В травні 1953 року я приїхав до Москви. У Міністерстві внутрішніх справ мені запропонували унормувати відносини між Радянським Союзом і Ватиканом, а також запропонували написати історію греко - католицької церкви. Цю роботу, як мені говорили в МВС, я повинен був написати в такому напрямку, щоб склонити греко - католицьку церкву до капітуляції. Я розповів у Міністерстві про свої погляди і переконання відносно греко - католицької церкви і Ватикану. Я говорив, що католицька церква з незапам'ятних часів існує і повинна існувати в Радянському Союзі так же, як вона існує в соціалістичних країнах Західної Європи, Китаю. Я доказував необхідність унормування відносин з Ватиканом, від чого була б тільки користь Радянському Союзу. Мені здається, що зі мною погодились.

Там же в Москві я приступив до написання "Історії вселенської церкви на Україні". Мені були забезпечені всі умови для нормальної роботи. Я працював над рукописами у бібліотеці ім. Леніна, де користувався необхідною літературою. Я написав вступ до "Історії" під назвою "Погляд на догматичні і історичні основи греко - католицької церкви в Радянському Союзі", а також підготував матеріал для дальшого написання "Історії", яку я

продовжував писати, коли вже був в будинку інвалідів у Маклакові.

Тепер мене обвинувачують за те, що я написав "Історію вселенської церкви на Україні". В обвинувальному висновку вказано, що я написав "Історію" в такому напрямку, щоб узаконити існування греко - католицької церкви в Радянському Союзі. Я не визнаю цього обвинувачення, воно безпідставне. Греко - католицька церква існувала і існує, вона не була заборонена і тому не було потреби її узаконювати.

Мене обвинувачують, що я проводив лінію на відрив України від Радянського Союзу. Цього обвинувачення я не визнаю. Я ніколи не був націоналістом, сам виступав проти націоналістів. Історію греко - католицької церкви я писав по завданню МВС і за це відповідати не повинен.

Греко - католицька церква не являється ворожою Радянському Союзу, її ніхто не забороняв. Вона існує і я являюсь її прихильником, відстоюю її ідеї. Обвинувачення, що я проводив роботу, направлену на відродження греко - католицької церкви безпідставне.

Повторюю, що мені було запропоновано органами МВС написати історію католицької церкви. Я писав цю історію як розумів. При написанні історії я використовував історичні документи, які є у державній бібліотеці, підручники з історії і другу легальну літературу.

Мене обвинувачують, що в написаній мною історії католицької церкви я ставив перед собою завдання підіграти проватиканські елементи на боротьбу за відродження уніатської церкви. Але ж це не правда. Я писав історію католицької церкви так, як вона є в дійсності, ніяких концепцій, які б могли причинити вред Радянському Союзу, я не вдумував.

Закінчити рукопис історії католицької церкви мені не довелося у Москві, оскільки після арешту Берія мене відправили до м. Маклакова Красноярського краю, де помістили в будинок інвалідів.

Заборони продовжувати написання історії не було, а навпаки, були певні умови для роботи над рукописом історії. Я продовжував писати історію католицької церкви і написав 5 томів. Перший том рукопису історії я надіслав до Москви у Міністерство внутрішніх справ, але підтвердження, що рукопис надійшов по призначенню я не одержав і вважаю, що перший том рукопису історії пропав. Тому останні томи рукопису історії я до Москви не надсилав, боявся, що вони пропадуть, а передав їх своїм товаришам на збереження, оскільки в будинку інвалідів не було надійного місця, де б можна було зберегти рукопис.

Експерти написали висновок, що я в рукописі історії пропагував націоналістичну політику, ставив завдання про відрив України від Росії, наводив наклеп, що Москва на протязі всієї історії деспотично відносилася до України. Такий висновок експертів безпідставний, вдуманий самими експертами, оскільки в моєму рукопису нічого подібного нема. Я не висловлював подібних поглядів в історії. Наведені експертами цитати з історії вихвачені з тексту і невірно трактуються експертами. Наведені експертами записи є в моєму рукопису, але ж це не мої думки, а приведені висновки других діячів як невірні і мною розкритиковані. В написаній мною історії католицької церкви нема жодного вислову проти Радянського Союзу, проти радянської влади. Грушевського і Возняка я не цитував, бо вони являлись ворогами греко - католицької церкви.

Мені закинуто обвинувачення за написані мною "послання". Я не визнаю цього обвинувачення.

В посланнях я висловлював деякі свої думки відносно релігії, політики в них я не торкався. То були святкові послання у відповідь на запитання віруючих. В посланнях я мав на увазі стримати людей заблудшихся, які займалися пияцтвом, крадіжками, убивствами. Ці послання не могли завдати шкоди радянському уряду, а навпаки вони

допомагали стримати, виправити людей, які стали на невірний шлях. В моїх посланнях нема жодного натяку на призив до повалення демократичного ладу. Такого завдання я перед собою не ставив і не міг ставити." (т.10, арк. 422—430).

17 травня 1959 р. митрополиту Й.Сліпому було надане останнє слово. І тут він виступає захисником греко - католицької Церкви, переконливо спростовує висунуті проти нього обвинувачення:

"Я хочу коротко відповісти на сказане тут прокурором і прошу суд взяти це до уваги, а також відповім на виступ адвоката Ткача, який замість захисту обвинувачених, як це передбачено законом, взяв на себе роль обвинувача.

Прокурор і частково адвокат Ткач закидали мені обвинувачення за зв'язок з німецькими фашистами, якого в дійсності не було. Навпаки, німці хотіли мене заарештувати.

Я прошу суд взяти до уваги, що я не злочинець, а захисник греко - католицької віри. Щоб доказати мою вину, прокурор нападав на папу римського, на його виступи, перекручуючи при цьому ним сказане. Чому такі нападки на католицьку церкву з боку прокурора? Пальмиро Тольяті, якого я вважаю за кращого комуніста світу, зовсім іншої думки про католицьку церкву і не виступав проти неї так, як тут виступав прокурор і адвокат Ткач. Тому, відстоюючи католицьку церкву, я робив злочини проти радянської влади. Я старався допомогти Радянському Союзу налагодити відносини з Ватіканом, з віруючими других країн. Я хочу бачити Радянської Союз найсильнішою і розвинутою державою у всіх відношеннях, щоб не лише високо розвинена була техніка, а щоб був високий і інтелектуальний рівень.

Прокурор обвинувачував мене, що ніби - то я не побажав підписати угоди про об'єднання католицької і православної церков. Але це не так. Я говорив, щоб мені дали змогу досконально вивчити угоду, розібратися в написаному, після чого я погоджувався підписати її.

Прокурор зажадав для мене 7 років позбавлення волі. При моєму віці і стані здоров'я — це кара смерті. Я не думав, щоб прокурор жадав для мене такої кари.

Звинувачення, що ставив завдання знищити демократичну державу є фантастичне. Я освічена людина, професор, і не міг не знати, що спямовувати якихось 12 мільйонів віруючих проти багатомільйонної держави — це фанатизм.

Я відстоював думку, що з кожною державою треба налагодити добрі відносини, в тому числі і з папою римським. Всілякі протиріччя треба усувати, а не розпалювати.

Греко - католицька церква не заборонена і тому служіння їй не з'являється злочином. "Історію вселенської церкви на Україні" я писав для Міністерства внутрішніх справ і за це не повинен відповідати. Не можу я також нести відповідальність за написані мною послання, оскільки в них нічого антирадянського нема. При написанні "Історії" католицької церкви я історичних фактів не фальшував. Нехай фахівці прочитають рукопис і вони дадуть належну оцінку. Експерти, які дали висновок на мою "Історію", самої історії не читали. Наведені у висновку цитати — це вихоплені з рукопису речення. Треба рукопис "Історії" прочитати повністю, тоді стане зрозуміло, що там все на своєму місці. "Історію" я писав цілком легально" (т.10, арк. 477-480).

* * *

Судовий вирок винесено 17 червня 1959 р. Його було підготовлено заздалегідь. У ньому повторено всі запрограмовані звинувачення, не зважаючи на те, що в ході слідства звинувачений їх спростував. Судили ж знову і виносили вирок греко - католицькій Церкві, яку радянська влада не хотіла визнати і заповзялася обезглавити. Ось що сказано у вирокі про митрополита Й.Сліпого:

"Підсудний Сліпий Йосиф Іванович, після відбуття міри покарання за антирадянську

націоналістичну діяльність, своєї ворожої діяльності не припинив, а, навпаки, таку продовжував.

Так, проживая в Красноярському краю, Сліпий провадив активну роботу, направлену на відродження уніатської церкви, підпорядкованої Ватикану, та ліквідацію соціалістичного ладу на Україні.

З цією метою Сліпий систематично складав і нелегальним шляхом розповсюджував від імені глави неіснуючої уніатської церкви різні послання, в яких наводив наклеп на радянську дійсність, закликав віруючих та бувших уніатських священиків до боротьби проти радянської влади.

В період 1954 - 1958 р. Сліпий написав і нелегально розповсюдив так звану "Історію вселенської церкви на Україні" антирадянського змісту, в якій висловлював ворожі радянському народу ідеї католизму і буржуазного націоналізму.

Розповсюдження цих посланій та "Історії вселенської церкви на Україні" провадилось головним чином через підсудного Блавацького, з яким Сліпий мав тісний зв'язок, та вів розмови про встановлення в СРСР уніатської церкви, яка б підкорялась Ватикану.

Крім того, Сліпий серед свого оточення систематично провадив антирадянські націоналістичні розмови, схороняв і користувався націоналістичною літературою Грушевського та Возняка" (т.10, арк.488).

Керуючись ідеологічними доктринами, "справедливий" радянський суд засудив 69-річного митрополита української греко-католицької Церкви "Сліпого Йосифа Івановича на підставі ч.І ст.7 і ст.9 Закону про кримінальну відповідальність за державні злочини від 25.XII.1958 року позбавити волі терміном на (7) сім років з відбуттям міри покарання в виправно-трудовах таборах... Вирок остаточний і оскарженню не підлягає" (т.10, арк.289-490).

Та на цьому судовий фарс над митрополитом Й.Сліпим не припинено. На початку 1961 р. слідча справа Й.Сліпого № 87 повернулася до Прокуратури УРСР. Й.Сліпий та І.Блавацький подали скаргу, яку розглянула Прокуратура Української РСР і 7 лютого 1961 р. під грифом "Таємно" прийняла постанову, підготовлену заступником начальника відділу по нагляду за слідством в органах держбезпеки і затверджену заступником прокурора Української РСР. Спочатку повторено вирок 1959 р., наведено цитати з виступів Й.Сліпого і свідків на судовому засіданні, якими ніби - то доказана вина Й.Сліпого і І.Блавацького і зроблено такий висновок:

"Виходячи з наведеного, вважаю, що посилення Сліпого та Блавацького в поданих скаргах про відсутність в їх діях кримінального злочину не заслуговує уваги, тому керуючись ст. 360 КПК УРСР, — постановив:

Дальше наглядне переведення Сліпого Й.І. та Блавацького І.І. припинити.

Скарги залишити без задоволення, про що повідомити Сліпому та Блавацькому" (т.10, арк.501-502).

Очевидно, справа Й.Сліпого і його перебування в концтаборах почали набувати світового розголосу, тому тоталітарний режим і його слухняні судові органи вирішили кінцево позбавитися небезпечного "злочинця", створити для нього такі умови, у яких 70-річний в'язень не витримає би довго.

Восени 1962 р. Судова колегія Верховного суду Української РСР знову повернулася до справи Й.Сліпого і 27 вересня під грифом "Таємно" винесли "Ухвалу", яку 6 жовтня 1962 р. було надіслано "для исполнення" в "Дубравный ИТЛ, Лаготделение № 1" Мордовської АРСР, де в той час утримувався Й.Сліпий.

В "Ухвалі" повторено звинувачення Й.Сліпого за текстом вироку 17 червня 1959 р. Далі йде продовження:

"З подання та характеристики, що надійшли від адміністрації лагвідділення № 1, вбачається, що Сліпий Й.І., відбуваючи там покарання, на шлях виправлення не став. Адміністрація просить розглянути питання про визнання Сліпого Й.І. особливо небезпечним рецидивістом у відповідальності з новим кримінальним законодавством Української РСР.

Беручи до уваги, що Сліпий Й.І. в минулому, тобто в 1946 р. уже був засуджений за вчинення особливо небезпечних державних злочинів, а в 1959 р. вдруге засуджений за такий же злочин, і що на шлях виправлення Сліпий Й.І. не став, він, у відповідності з ст.26 КК УРСР, підлягає визнанню особливо небезпечним рецидивістом.

Виходячи з наведеного і керуючись ст.26 КК УРСР та Постановами Пленуму Верховного суду СРСР від 19.VI.1961 р. та від 31.VII.1962 р., Судова колегія в кримінальних справах

У Х В А Л И Л А:

Визнати засудженого Сліпого Йосифа Івановича особливо небезпечним рецидивістом та визначити йому для відбування покарання виправно - трудову колонію особливого режиму (або лагвідділення особливого режиму).

Ухвала остаточно, оскарженню не підлягає" (т.10, арк.505-506).

Жодних матеріалів по цій "Ухвалі" у справі 87 немає.

Згадуваних в "Ухвалі" "подання та характеристики" в архівній справі не виявлено.

Завершує справу № 87 (архівний №63258) рішення прокуратури м.Києва від 3 червня 1991 р. про реабілітацію митрополита Й.Сліпого. В "заклучении" нема оцінки "вини" Й.Сліпого, нічого не сказано про політичний характер процесу, про безпідставність засудження митрополита. Навпаки, як і у колишньому "вироку", ретельно перераховано його "злочини". Реабілітовано його автоматично тільки тому, що він підпав під дію Закону УРСР від 17 квітня 1991 р. "Про ре-

абілітацію жертв політичних репресій на Україні". Ось це, характерне для останніх днів Радянської імперії, "заклучення":

"Арестован органами УК ГБ Красноярского края 18 июня 1958 года по ст. 48-10 УК РСФР. Осужден Верховным судом УССР 17 июня 1959 года по ст.7 ч.1 и 9 Закона СРСР об уголовной ответственности за государственные преступления к 7-ми годам лишения свободы за то, что являясь бывшим митрополитом, будучи ранее судимым по ст. 54-10 УК УССР, после отбытия наказания продолжал с 1953 г. активную антисоветскую деятельность, направленную на возрождение униатской церкви и подчиненной Ватикану. Среди верующих и священников возводил клевету на советскую действительность. С участием бывшего священника Блавацкого И.И. распространял подпольно написанные им антисоветские произведения, в т.ч. "Историю вселенской церкви на Украине" и др.

Из ИТЛ Мордовской АССР освобожден 26 января 1963 года на основании постановления Президиума Верховного Совета СССР от 23 января 1963 года о помиловании.

Слипый Иосиф Иванович подпадает под действие ст.1 Закона Украинской Советской Социалистической Республики от 17 апреля 1991 г. "О реабилитации жертв политических репрессий на Украине".

Ця реабілітація стосується тільки справи 1958-1959 рр. Але ж митрополит Й.Сліпий мав бути реабілітований і по справі 1945 - 1946 рр. Домогтися цієї, другої реабілітації було не так просто.

Греко - католицька Церква викликала до останнього часу впертий опір комуністичної тоталітарної системи. Розглядаючи справу про реабілітацію засуджених у 1946 р. Сліпого, Чарнецького, Будки і Вергуна ще 11 липня 1991 р. заступник Прокурора УРСР державний радник юстиції 3 - го класу В.Н.Прик повторив усі звинувачення 1946 року і дійшов висновку, що "вина

всех осужденных в совершении инкриминированных им преступлений материалами дела доказана" і, не зважаючи на Закон "Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні", цей же заступник прокурора УРСР просить:

"Признать Слепого Йосифа Ивановича, Чарнецкого Николая Алексеевича, Вергуна Петра Ивановича и Будку Никиту Михайловича обоснованно осужденными по настоящему уголовному делу и не подлежащими реабилитации". І тільки Судова колегія, вивчивши судові матеріали, дійшли висновку, що названі засуджені підлягають реабілітації і винесла своє рішення від 19 вересня 1991 р., уже після проголошення незалежності України. Колегія детально обгрунтувала своє рішення, вивчила судові матеріали 1945 - 1946 рр., зупинилася майже на кожному пункті звинувачення, доказавши його безпідставність. В Ухвалі Судової колегії в кримінальних справах Верховного Суду України від 11 вересня 1991 р. дано чітку політичну оцінку судового процесу 1945 - 1946 рр., спростовано всі обвинувачення, висунуті проти керівництва греко - католицької Церкви на Західній Україні.

"Виходячи із сукупності зібраних у справі доказів, судова колегія вважає, що Сліпий, Чарнецький, Вергун і Будка за вчинення контрреволюційних злочинів військовим трибуналом засуджені безпідставно, а репресію до них застосовано як до керівництва греко - католицької церкви з політичних мотивів.

За таких обставин засуджені Сліпий, Чарнецький, Вергун і Будка по цій кримінальній справі підлягають реабілітації як необгрунтовано засуджені".

Ініціатором реабілітації стала львівська обласна історико - просвітницька організація "Меморіал", лист якої за підписом голови правління Є.Гриніва до прокурора Львівської області від 27 лютого 1991 р. (№ 177 - 60) зберігається у справі Й.Сліпого 1945 - 1946 рр. Тут же зберігаються й інші цитовані документи, зв'язані з реабілітацією.

Образ митрополита Йосифа Сліпого, як він постає із оглянутих двох судових справ, — це образ вірного сина греко - католицької Церкви, гідного її ієрарха, непохитного у вірі, мужнього, принципового, безкомпромисного у своїх переконаннях. Він займе одне з найпочесніших місць в історії української греко - католицької Церкви і належне місце в історії всієї духовної культури українського народу.

Апостольська столиця визнала і високо оцінила страдницький шлях митрополита Й.Сліпого, його терпіння за долю української греко - католицької Церкви. 25 грудня 1957 р. папа Пії XII звернувся з привітальним листом до ув'язненого митрополита, яким виявив йому свою "пошану у батьківську прихильність". "Тому, достойний наш брате, — писав папа Пії XII, — Ми висловлюємо Тобі нашу вдячність, бо Ти ревно виконував свій священницький і душпастирський обов'язок, навіть за ціну Твоєї свободи" ¹ На свяченнях українського католицького митрополита Мирослава Любачіського у Сикстинській каплиці 12 листопада 1979 р. папа Іван Павло II сказав патріарху і кардиналу Йосифу: "Дозвольте мені, Еміненце, що в особливий спосіб звернуся до Вас. Не тільки сини і дочки Вашого народу, але також ціла Церква і весь світ знають про Ваше небувале свідчення, яке Ви дали своїм трудящим життям, а передусім довголітнім ув'язненням Христові та Церкві, яка постала з Його Хреста та Воскресіння.

Це ув'язнення відірвало Вас від улюбленого престолу Львова, на який Вас назначив мій попередник Пії XII. Є потішачим ствердити, що Ви нині знаходитеся біля нас уже від багатьох літ, звільнений старанням мого попередника Івана XXIII, й обдарений кардинальською гідністю моїм попередником Павлом VI.

¹ Пекар А., о.: ЧСВВ. Ісповідники віри нашої сучасности. — Торонто — Рим, 1982. — С.58.

Можете, отже, посвятитися своєму народові, для добра якого, згідно із словами листа до Євреїв, Ви є поставлені.

Ви надалі залишаєтесь пастирем, який життя своє дає за вівці (Йо. 10, 15), як скиталець тієї Церкви, яка від 1596 року є у злуці з Престолом святого Петра і ціною крові додержує свою вірність уже майже 400 років¹.

БЕРЕСТЕЙСЬКА УНІЯ У НАУКОВИХ ПРАЦЯХ МИТРОПОЛИТА ЙОСИФА СЛІПОГО

I

У багатотомному виданні творів кардинала і патріарха Йосифа Сліпого нема спеціальних праць про Берестейську церковну унію 1596 р., є лише окремі згадки й висловлювання з тієї чи іншої нагоди. Так, у статті "Обрядова однообразність" (1940) він нагадав "героїчну добу Унії", підкреслюючи, що Унія "лишила обряд без змін і дістала запоруку на його збереження від папи Климента VIII"¹, на відміну від обрядових змін і реформ у Церкві московській.

Й.Сліпий високо цінував провідних діячів греко-католицької церкви перших її десятиліть — Іпатія Потія, Кирила Терлецького, Йосафата Кунцевича, Йосифа Вельяміна Рутського. Його промова "Митрополит Йосиф Велямин Рутський і його доба" (1937) лише побіжно висвітлює тему Унії і її значення в духовному житті українського народу. Найбільша заслуга Іпатія Потія, на думку Й.Сліпого, в тому, що він довершив "великого з'єдинення з Апостольським престолом, при збереженні своїх українських традицій та створення З'єдиненої церкви як правної одиниці в державі"².

Уже у XVI ст. московські володарі почали боротися з усім, що сприяло становленню і відокремленню українського народу. На думку Й.Сліпого Унія була тим засобом, яким формувався український народ як окрема нація. Переходячи під егіду Риму, Україна тим самим віддалялася від Москви, захищала себе від неї вірою.

А як же Польща, що латинізувала українську шляхту і школу?

Й.Сліпий вважав, що Унія не стала помостом для латинізації українців: "Унія ділила українців

¹ Там же. - С. 59 - 60.

¹ Твори кир Йосифа верховного архієпископа і кардинала. — Т. III-IV. — Рим, 1970. — С. 240

² Там же. — С. 770

від поляків обрядом і культурою, а та сама католицька віра управнювала українців до тих самих привілеїв і достоїнств. Отож самотньо і тільки єдність з апостольським Престолом могла зберегти наш нарід від неминучого упадку”¹

Лише кілька думок про Унію знаходимо і в працях Й.Сліпого, написаних після 18 - річного ув'язнення і прибуття до Рима, зокрема у промовах над гробом св.Йосафата в Римі.

На відкритті святочної академії з нагоди 375 - річчя Берестейської і 325 - річчя Ужгородської унії 31 жовтня 1971 р. патріарх і кардинал Йосиф відзначив “важкий, тернистий, але славний... її шлях”². Історичне значення Унії він бачить у тому, що вона “відновила нашу прадідну єдність з Вселенською Церквою вже від апостольських часів і пригадала Христовий заповіт єдності Церкви”³. Отже, на перший план він ставить традицію, яка в українців почалася ще з апостольських часів. Перервана катаклізмами XIII - XV ст., вона була відновлена на землях Західної України прийняттям Унії.

Наведені висловлювання й оцінки можна вважати скоріше загальними місцями, аніж спеціальними пошуками у багатогранній науковій праці патріарха й кардинала Йосифа. Якби були відомі тільки вони, то винесена у заголовок статті тема, очевидно, не заслуговувала б на окрему увагу.

Та є ще одна сторона наукової діяльності Йосифа Сліпого, яка тільки - но починає розкриватися. Це його активна наукова робота на заслання з 1953 до 1958 року.

Звільнений з ув'язнення весною 1953 р., він не міг повернутися в Україну. Його було викликано до Москви, де він зустрічався з чиновниками Міністерства внутрішніх справ СРСР, які хотіли використати його для налагодження стосунків

1 Там же. — С.771.

2 Твори. — Т.ХІІІ. — Рим, 1983. — С.127

3 Там же.

СРСР з Ватиканом. Митрополит поставив єдину вимогу: повну реабілітацію греко - католицької Церкви. Йому було запропоновано подати історичну довідку про історію цієї Церкви, обґрунтувати правомірність її існування в СРСР. Він погодився написати таку довідку, попередивши, що складе її на користь греко - католицької Церкви. Проживаючи три місяці у Москві, Й.Сліпий почав збирати матеріали, у бібліотеках опрацював потрібну літературу, робив виписки з першоджерел. Та обставини змінилися. З літа 1953 р. внутрішня і зовнішня політика СРСР зазнала певних змін. Праця Й.Сліпого стала непотрібною. Його було вивезено в Сибір і поселено в Маклаківському будинку інвалідів Єнісейського району Красноярського краю, де він прожив до свого другого арешту 19 червня 1958 р. Тут він ще 1953 р. написав роботу “Погляд на догматичні і історичні основи греко - католицької Церкви в Радянському Союзі” і вислав рукопис до Москви. Це і є замовлена МВС СРСР довідка, обсягом 72 арк. великого формату. Там вона пролежала без руху понад 5 років і тільки в 1959 р. була надіслана до Києва й долучена до судової справи митрополита як речовий доказ нібито антирадянської діяльності. Збереглася вона в судовій справі митрополита 1958 - 1959 рр. і знаходиться нині в архіві Служби безпеки України у Києві — № 63258, т. 10, арк. 231 - 277.

Написана тезисно, ця довідка (фактично велика стаття) доводить історію греко - католицької Церкви від її початків до Берестейської Унії 1596. Історія греко - католицької Церкви у розумінні Й.Сліпого — це історія вселенської Церкви, що веде свій початок від апостольських часів. Другий розділ статті має назву “Берестейська унія 1596р.” Саме тут у семи тезах митрополит Й.Сліпий подав свою концепцію і оцінку Берестейської унії 1596 р.

Насамперед автор обстоює думку, що унія була результатом тих бід і неладу, які панували у

православній Церкві. Православні бачили в Унії засіб до покращення церковного і світського життя. Поділяв цю думку і князь Острозький. Прибуття в Україну царгородського патріарха Єремії не поліпшило становища, бо патріарх більше дбав про збір милостині для Константинополя, ніж про жалюгідне становище української православної Церкви.

Унію було проголошено на Берестейським соборі 9 жовтня 1596 р. Митрополит Й.Сліпий відстоював думку про традиційність цього акту, який розпочато значно раніше, і він тільки повністю визрів у Берестю. "При цій нагоді зазначимо, — писав він, — що творці Унії були переконані, що не творять щось нового, але відновлюють Флорентійську Унію і продовжують давні традиції. Тому на закиди проти Унії, що вона зраджує православ'є, Іпатій Потій вже як митрополит сказав у Соймі історичні слова: "Ми не зачали нового діла. Мій предок, півторастоліття тому назад, прибувши з Руси на Флорентійський собор, признав римського Первосвященника вселенським пастирем і заявив йому послух" (арк. 68). Автор підкреслює також слова українського історика М.Костомарова, що на Берестейському соборі "все епископы нашли, что было бы полезно для Церкви исполнить ее древнее желание, соединение с Западной" (арк. 68). Це дуже важлива думка, вона є предметом тривалих дискусій між уніатами і православними. Й.Сліпий наводить два приклади ставлення до Унії — князя Острозького і Мелетія Смотрицького. Прихильник Унії князь Острозький, "подразнений в амбіції, став її завзято поборювати", а найбільший ворог Унії Мелетій Смотрицький, переконавшись у церковній немочі Сходу "став щирим прихильником одности церкви і її оборонцем" (арк. 68 - 69). Отже, за концепцією Й.Сліпого "Берестейська Унія це не відірвана і випадкова подія, але одно огниво в довгому історичному ланцюгові оборони одности вселенської Церкви на Україні і Білорусі" (арк.

69). Автор заперечує безпідставні твердження, ніби Унію сотворили єзуїти і король Жигмонт III, бо чому ж тоді вони не виступили на її захист пізніше, коли вона перебувала у дуже скрутному становищі? Король "не виконав своєї постанови про рівноправність в привілеях греко - католицького духовенства з латинським і не впустив до Сенату греко - католицького митрополита і єпископів. Єзуїтський орден боронив теоретично вправді спочатку Унію, але пізніше прикритично їй більше шкодив, ніж помагав. Він стягав до своїх шкіл українську і білоруську молодь, переводив її на латинський обряд і польщив. Так перетягали єзуїти не тільки учнів і студентів, але загалом українську і білоруську шляхту і інтелігенцію" (арк. 69). Й.Сліпий відкидає звинувачення Унії в тому, що вона сприяла колонізації українського народу і його еліти. Якраз навпаки: майже вся українська вища шляхта була спольщена ще до Берестейської Унії. "Справді, — пише Й.Сліпий, — вся шляхта і образовані круги покинули нашу церкву, так що буквально лишився "поп і хлоп" і наша віра стала дійсно хлопською, як її називано *par excellence*, в польській державі" (арк. 70).

Можливо, що теза Й.Сліпого "Не лише польське духовенство, але і польська шляхта була противною унії" (арк. 70) — у чомусь дискусійна, та вона продиктована історичним поглядом на всю епоху Унії, враховує всі фактори церковно - релігійного і суспільно - економічного життя того часу українського суспільства. Понад півторастолітні унійні змагання українців він оцінював як закономірний і тривалий історичний процес об'єднання вселенської Церкви, не зводячи його лише до акту Берестейської Унії. Спираючись на праці українських православних і польських католицьких авторів, він доходить разом з ними висновку, що "Унія не є польським твором, але відновленням відрухом давних стремлень в збереженні церковної єдності" (арк.70).

Польський уряд спочатку підтримав Унію, бо бачив у цій акції свій державний інтерес об'єднання в майбутньому української землі з Польщею, та дуже швидко він побачив, що Унія не виправдала цих сподівань, бо вона стала на захист не тільки церковно-релігійних, а й національних інтересів українського народу. В дійсності, — стверджує Й.Сліпий, — польський уряд побачив, що "Унія не нищить національної свідомості, але навпаки, її ще скріплює і піддержує впродовж століть і стає заборолом проти польської агресії і польського екстремізаційного напору, тому і відступив від неї. Безпосереднім товчком до унійного відруху був оплакання гідний стан церкви на західних землях України" (арк.72).

Авторитетами у цих міркуваннях для Й.Сліпого є видатні знавці українських і польських церковних справ кінця XVI - XVII ст. М.Костомаров, О.Левицький, М.Гарасевич, Е.Ліковський. Він наводить ряд цитат з їхніх праць, якими підтверджує свої наукові засади, розуміючи що в історіографії цього питання повної єдності бути не може. Своє ж завдання він бачив у тому, щоб спростувати хибні погляди давніших і нових авторів на Унію, "немов то вона є новотвором на православному організмі, вирослена польським правительством і духовенством, зокрема єзуїтами" (арк.73). І ось його кінцевий висновок: "Навпаки, берестейський акт — це замітна точка у виявах вселенської віри на Україні. Унія не то що не стала помостом для польщення, як сподівалися поляки, але навпаки, розбудила національну свідомість і врятувала нарід від загибелі" (арк.73).

Такі докази і факти на захист Унії і греко-католицької Церкви вважав доцільним навести у 1953 р. митрополит Й.Сліпий. Зрозуміло, що до них ніхто тоді не прислухався, та нашим обов'язком нині є уважно вивчити ці тези і поставити їх в історичний контекст як при оцінці подій "добі Унії", так і для нинішнього становища відновленої греко-католицької Церкви в Україні, культурно-

національна діяльність якої ще належним чином не оцінена.

II

Опрацьовуючи матеріал для своєї історичної довідки про греко-католицьку Церкву, митрополит Й.Сліпий уже виношував задум написати велику працю — "Історію вселенської Церкви на Україні". Пізніше, під час судового слідства у 1958 — 1959 рр., він неодноразово повторював, що ця праця виконана для обґрунтування історичних і догматичних засад греко-католицької Церкви в Радянському Союзі. Написану і надіслану до Москви довідку він розглядав лише як першу частину більшої праці. Чи була написана друга частина, із продовженням викладу про післяберестейський період історії греко-католицької Церкви в Україні — невідомо. Все ж ймовірно, що ні, бо серед паперів митрополита цього періоду жодних слідів її не знаходимо. Надсилаючи першу частину довідки замовникам, автор сподівався на відповідь, та оскільки такої відповіді не було, він розпочав писати "Історію вселенської Церкви на Україні", яку встиг довести до початку XVIII ст. В архіві Служби безпеки України зберігаються рукописні копії I - II томів, автографи III - V томів, 116 арк. матеріалів до VI тому (№ 63258).

У цій монументальній праці, що в цілому займає близько 2,5 тисячі рукописних аркушів, детально простежено тяжіння української церкви до Риму, висвітлено латинський обряд на Україні за великого князя Ярополка (969 - 981) і католицький характер християнства в часах Володимира Великого, простежено латинські місії в Україну, історію латинських монастирів і жебручих чинів на Україні, змагання до церковної єдності в г.зв. татарській добі та ін. Велику увагу приділено роботі XVII вселенського Собору у Феррарі і Флоренції (1438 - 1439) і наслідкам Флорентійської Унії на Русі - Україні.

Окремим, завершеним дослідженням можна вважати другу частину IV тому, що має автономну

назву "Берестейська унія". Це — автограф на 135 сторінках, що складається із восьми розділів, у яких висвітлено подробиці підготовки і проведення церковного собору у Берестю в жовтні 1596 р. і проголошення Унії. Наведемо назви розділів, оскільки вони відбивають зміст цієї частини тому:

1. Ідеологічний підклад Унії.
2. Білорусь.
3. Значення слів "католик" (кафолік) і "православний - ортодокс" в історії української Церкви.
4. Попереджуючі заключення Унії події.
5. Дальший хід дій і переговори єп. Іпатія Потія з кн. Константином (Василем) Острожським в справі Унії.
6. Заклучення Унії в Римі.
7. Собор в Берестю дня 6 жовтня 1596 р. і проголошення Унії.
8. Погляд на добу Унії.

Ця праця ще не друкована, тому доцільно зупинитися на основних її положеннях і проблемах. Відзначимо одразу, що вона не є повністю оригінальним дослідженням, на звороті першого аркуша V тому відзначено, що написано її на підставі книг Ю. Пелеша і Е. Ліковського. Німецькомовна двотомна праця ректора греко-католицької семінарії у Відні, пізніше перемиського єпископа Юліана Пелеша "Geschichte der Union der ruthenischen Kirche mit Rom von den ältesten Zeiten bis auf Gegenwart. — I - II. — Wien, 1878 - 1880" і сьогодні залишається одною із найповніших історій української Церкви. У 1968 р. її перевидано у Лондоні. Давній період від найдавніших часів і до Берестейської Унії, опрацьовано у першому томі. Книга познанського єпископа Едварда Ліковського "Unia Brzeska (1596)" вийшла в Познані у 1896 р. — до 300-ліття Берестейської Унії. У 1916 р. її видано в перекладі на українську мову: "Єп. Едвард Ліковський. Берестейська Унія (1596). На українську мову за дозволом автора перекладали Василь Кузьма і Осип Заторський. — Жовква. — Печатня оо. Василян,

1916. - 336 с." Ця книга й нині оцінюється як "найбільша і найповніша історія Берестейської Унії з 1596 р., написана на основі багатой літератури та архівних джерел".¹ Майже весь фактичний матеріал Й. Сліпий узяв із книг цих двох авторів, а також із багатотомних видань "Акты, относящиеся к истории Западной России" (СПб., 1846—1853); "Архив Юго-Западной России" (Київ, 1859—1914), проте це не применшує як його суджень і оцінок, так і способу викладу. Треба зважити, що обидві названі праці написані польськими авторами з польських, римо-католицьких позицій, без врахування національних інтересів Української Церкви. На середину XX ст. вони вже помітно застаріли. Як вчений її ієрарх, та історик Української Церкви, вищий її ієрарх, Й. Сліпий міг із нових позицій, власне, враховуючи досвід роботи і боротьби греко-католицької Церкви 20-40-х рр., оцінити Берестейську Унію і її наслідки не лише для сучасників, а й для майбутніх поколінь. Тут ідеться не про залежність праці Й. Сліпого від книг Ю. Пелеша та Е. Ліковського, а про його власне розуміння й оцінку Берестейської Унії як історичного акту в церковно-релігійному і культурному житті українського народу. Спираючись на хронологію подій, існуючу оцінку основних діячів і творців цього історичного акту, Й. Сліпий із свого ієрархічного і наукового становища немов підсумував зроблене, зупинявся тільки на суттєвому в церковному житті кінця XVI ст. Викладена ним тезисно концепція Берестейської Унії в оглянутій вище історичній довідці "Погляд Унії в оглянутій вище історичній основі греко-католицької церкви в Радянському Союзі" фактично лежить і в основі другої частини четвертого тому "Історії вселенської Церкви на Україні".

¹ Патрило Ісидор І., ЧСВВ. Джерела і бібліографія історії Української Церкви. — Рим, 1975 ("Записки ЧСВВ", Серія II, секція I, Праці. — Том XXXIII). — С. 138.

III

Першорядним у цій темі є питання про ідеологічні засади Унії, тобто обґрунтування потреби прийняття Унії. Це питання має важливе методологічне значення, бо воно виникає чи не першим у полеміці між православними й уніатами: Треба було приймати Унію, чи такої потреби не було? Чи Унія була закономірним історичним актом, чи чиеюсь інтригою? На це питання можна відповідати по-різному, стоячи в рядах прихильників чи противників Унії. Митрополит Й.Сліпий тут займав чітку і послідовну позицію: "Берестейська Унія — це невідрубний факт в українській церковній історії. Це звено в довгому ланцюгові століть і вислід важких змагань і внутрішньої церковної боротьби" (арк.2). Вчений аргументовано спростовує твердження ворогів Унії, ніби вона була витвором єзуїтів і наслідком терору польського короля Жигмонта III та його уряду, і що мета її була політична. Звичайно, поляки сподівалися, що Унія стане одним із засобів окатоличення і ополячення українців, але ці сподівання не здійснилися. "Навпаки, — твердить Й.Сліпий, — Унія не тільки що не була оруддям денаціоналізації, але стала забором національної свідомості в народі і остоею проти знищення українського народу саме з боку польського напору" (арк.2). Це питання тривалий час було дискусійним, та сьогодні, враховуючи історичний досвід минулого, треба визнати правоту Й.Сліпого.

Першопричиною Унії Й.Сліпий вважає багатовіковий погляд на єдність Церкви, який виявився на Флорентійському соборі 1439 р., і хоч був тимчасово дискредитований, він продовжував жити в душах українців і білорусів. Богословських доказів про єдність Церкви було більш ніж достатньо, і з ними не могли не рахуватися як духовенство, так і світські. Унійні переговори відбувалися майже систематично і після невдалої Флорентійської Унії. Й.Сліпий вважає, що ідея Унії

зародилася і визріла в палацах князя Острозького під час релігійних дискусій, у яких не останнє місце займали постулати протестантизму. Ще більше нуртувала вона і набирала конкретних форм у практичних діях українських єпископів. Й.Сліпий писав, що "перший, котрий кинув думку про з'єдинення Церкви з Римом, був львівський єпископ Гедеон Балабан" (арк.6), у якого почалася непорозуміння з Львівським братством і царгородським патріархом.

Багато сказано в літературі про той жалюгідний стан української православної Церкви, в якому вона опинилася у XVI ст., про низький рівень освіти і деморалізацію духовенства. Реальною стала загроза ересей, насамперед протестантизму. До лихих наслідків вело втручання світських братств у церковні справи. Не кращим був стан церков у Константинополі й Москві. Отже, назрівала реформа Церкви, яка за тих обставин могла бути реалізована тільки унією з Римом. Всі надії було звернуто на Рим. Й.Сліпий відтворив непривабливу картину церковного неладу на Україні, коли над Церквою нависала загроза повного занепаду. Рим мав достатньо сил і засобів, щоб врятувати українську Церкву. Суспільство України і Білорусі перед Унією було розколоте надвоє: єпископи і частина вірних хилилися до Унії, а братства і більшість народу обстоювали православ'я. Багато що залежало від князя найвпливовішої особи серед русинів — князя К.Острозького. Та він, як вважає Й.Сліпий, хоч і хилився спочатку до Унії, "не мав ясного богословського погляду на справу, виріс у нез'єдиненому православ'ю і руководився амбіцією. Він не відкинув висловленої думки, але поклав свої умовини, щоби справу переводжено спільно з московським князем і царгородським патріархом" (арк.15). Всі ці чинники разом вплинули на заклучення Унії.

Тут Й.Сліпий знову заперечує поширену думку, що Унія — це ініціатива і витвір польський.

“Щоби поляки створили Унію — це плітка думка, — пише він. — Загал поляків, духовенство і єпископи були байдужі, за малим виїмком, а навіть ставилися ворожо до справи Унії, бо думали, що з православ'єм вони скоріше справляться, ніж з греко - католицькою Церквою. Тому і єп. Ліковський признає, що “руський нарід віддавна звертав своє серце і очі до Риму, а з поляками яко латинниками і католиками, не жив ніколи в приязних зносинах”¹.

Для об'єктивного з'ясування подій, що відбувалися наприкінці XVI ст., важливе значення має правильне розуміння термінології, тому Й.Сліпий окремо зупинився на роз'ясненні слів “католик” і “православний”. В догматичному розумінні слова “православними” є тільки католики, які перейняли вірну православну науку від апостолів через православних Отців. Щоб уникати непорозумінь у термінології, російські католики, на відміну від нез'єднаних православних, називають себе “православними католиками”. У російському богослов'ї нез'єднаних, східних православних називають “кафоліческий”, а західних, латинян — “католический”.

Берестейській Унії передувало кілька подій у житті православної Церкви, які зробили певний вплив на тодішнє релігійне життя. Серед цих подій Й.Сліпий називає в першу чергу прибуття в Україну і в Польщу константинопольського патріарха Єремії II у 1589 р. і надання ним ставропігійних прав Львівському і Віленському братствам. Дії патріарха викликали невдоволення православних єпископів, які хотіли позбавитися його опіки й свавілля. Деякі з них все частіше поглядали на Рим.

Завершальним актом підготовки до Унії став Берестейський собор. Ця визначна подія в духовному житті українського народу достатньо

¹ Ліковський Едвард Єп. Берестейська Унія (1596). — Жовква, 1916. — Є.З.

висвітлена у науковій літературі. Оцінювано її по-різному, та майже всі поважні автори сходилися в одному: Берестейська церковна Унія була законодавчою історичною необхідністю, яка випливала із потреб внутрішнього розвитку Української Церкви. Вона ніким не була нав'язана. Й.Сліпий не оминає тих труднощів і перешкод, які стояли на шляху скликання і проведення Берестейського собору. Творці Унії зустріли сильний опір з боку князя Острозького і значної частини громадянства князя Острозького і значної частини громадянства й козацтва. Вороже поставилися до Унії і латинські єпископи. В праці Й.Сліпого використано ряд першоджерел, на підставі яких висвітлено подробиці церковно - релігійного протистояння 1596 р. Зупинити події було вже неможливо, особливо після того, як король видав універсал 24 вересня, у якому сказано, що Унія не скасовує грецької віри й обряду, і його (короля) бажанням є, щоб грецька Церква підпорядковувалась папі.

Собор в Берестю розпочав свою роботу 6 жовтня 1596 р. На ньому проти Унії виступили єпископи львівський Гедеон Балабан і перемиський Михайло Копистенський. Противники Унії на чолі з князем Острозьким зібрали свій собор у домі протестанта Райського, на якому головував протосинкел Никифор, звинувачений пізніше у шпигунстві на користь Туреччини й ув'язнений. Цей дисидентський собор признав рівність царгородського і римського престолу, розіслав протести по українських і білоруських землях, закликав не визнавати влади папи. В цілому собор мав світський характер, що й стало причиною його невизнання. Порозумітися обом сторонам не вдалося.

9 жовтня 1596 р. у Берестю урочисто проголошено акт Унії. Наводячи текст заяви Берестейського собору, у якій обгрунтовано основи Унії і подано догматичні аргументи, Й.Сліпий зауважує: “Треба дійсно злої волі і загорілости, щоби не брати цього під увагу, не вірити словам єпископів, а видумувати всякі інші низькі і брудні мотиви” (арк.125). Як відомо, ні король, ні латинські

єпископи не підписали акту Унії. 15 грудня 1596 р. король видав універсал до руського народу, яким затвердив акт Унії, але нічого не сказав про обіцяне раніше зрівняння в привілеях греко-католицького духовенства з латинським. "То був фатальний крок польського правительства проти Унії, — підкреслює Й.Сліпий, — і, певно, тим був би з'єднав Балабана і Копистенського, Унія була би взяла інші обороти. Це дало оружжя в руки противникам, і стали говорити про обман.

Незважаючи на те, унійний твір завершений, опертий на свої сили. Тепер ждала творців важка праця — перевести його в життя" (арк.132).

IV

Про те, як Берестейська церковна Унія 1596 р. втілювалася в життя, митрополит Й.Сліпий докладно говорить у п'ятому томі "Історії вселенської Церкви на Україні". Всю першу половину XVII ст. він називає "геройською добою Унії". Чимало розділів п'ятого тому висвітлюють суто унійні проблеми, простежують її нелегкий шлях між двох вогнів — польським латинством і нез'єднаним православ'єм.

Наведемо повністю заключні, підсумкові тези митрополита Й.Сліпого до оглянутої щойно праці про Берестейську Унію. У ній стисло викладено основні положення другої частини четвертого тому "Історії вселенської Церкви на Україні" і віддзеркалено унійні змагання української Церкви доберестейської доби:

"8. Погляд на добу уній.

1. Католицькі переконання і стремління до з'єдинення на Україні виступили зовсім ясно після Флорентійського Собору.

Про зв'язки України і української Церкви з Апостольським престолом виразно говорять і неприхильні католицькій Церкві російські історики. Такий визначний історик, як Ключевський, пише: "Загалом з великим затрудненням я приймаю думку, немов то старовинна Русь

жила повним відосібленням від Західної Європи, ігноруючи її і будучи ігнорованою, не оказувала на ню і не приймала від неї жадного впливу. Західна Європа знала давню Росію не ліпше, ніж нову. Але як і тепер, тому три - чотири століття назад, Росія якщо не розуміла ходу дій на Заході, як належало, то її наслідки досвідчувала на собі деколи сильніше, ніж цього було треба"¹. Католицькі впливи змоглися в XIV ст. і дійшли остаточно до свого завершення на Берестейській Унії 1596 р. Україна перейшла під володіння Великих князів литовських, а опісля і польських королів, що силою факту зблизило її ще більше до Заходу і Католицької Церкви, хоч вона від віків гравітувала завжди в цьому напрямі. Це впливало також і на її внутрішній устрій.

2. XV і XVI ст. — це вік упадку церковного життя на Україні. І саме це було товчком до його відродження. Впрочім це був загальний об'яв у вселенській Церкві. Протестантизм не лише відірвав вірних від католицької Церкви, але і понизив духовне життя. Він потурав розкошам, пірвав узи повздержності, посту, скромності, злегковажив молитву і духовну працю. Католицька Церква поповнила одначе свої втрати наверненими в Азії і Америці. Саме тоді, коли католицька (Церква) стала відроджуватися і перемагати протестантизм, звернула вона свою увагу і на Україну.

Протестантизм приніс зісвітщення церковного життя і вмішування світських до управи Церквою. Це мало також лихий вплив і на Україні, передусім посилився вплив братств на провід в Церкві. Єресі захватували і на Україні церковне життя, одначе вони не нашли пригрозного ґрунту навіть при симпатіях такої впливової людини, як кн.Острожський. Релігійний фермент розбудив і літературне життя, для чого причинилось і печатне мистецтво.

¹ Ключевский. Истор. III, 105.

3. Галицька митрополія втратила свою незалежність, і від 1458 р. остається лише Київська і Московська митрополія. Обидві йшли різними шляхами. Київська змагала до Унії з Римом, а московська утверджувалась в роздорі.

Московська митрополія і Церква довгий час стогнала під татарським ігом. Це спричинило темноту, неморальність і грубе поведіння не лише серед народу, але і серед духовенства і чернецтва. А з тим грязла вона і в невільничій залежності від князів, яким мусіла вислугуватись.

Церква України змогла підняти і відшукати свою провідну роль. Для зміцнення себе вона стала зближатися до Заходу та вкінці заключила Унію, себто злуку, підчиняючись Римському папі, зберігаючи свої обряди і своє право. Тим вирятувалась вона хоч в часті з жахливого упадку і знищення" (арк. 133 - 135).

* * *

Написання наукової історії Берестейської Унії не було для Й.Сліпого самоцілью. Вона стала лише центральною частиною у великій "Історії вселенської Церкви на Україні". Як вчений і верховний пастир греко-католицької Церкви, що пережив її нечуваний погром і заборону, Й.Сліпий тонко відчував історичний нерв Унії, бачив її кінцеву потребу для українського народу, мав тверді переконання у її силі, правдивості і довговічності. Розглянута нами праця про Берестейську Унію написана українцем, з українського становища, на захист релігійних і національних прав українського народу, його державних інтересів. Пам'ятаймо, що вона писалася на заслання, далеко від наукових бібліотек, від культурно-наукових центрів, в умовах суворої конспірації. Вчений, героїчно долаючи всі труднощі, створив монументальну працю, яка й нині залишається останнім словом у висвітленні історії вселенської

Церкви на Україні¹. Не з вини автора вона не закінчена. Опрацьована Й.Сліпим історія і проблематика Берестейської Унії, як одна з ланок у багатовіковій історії Української Церкви ще чекає свого наукового видання і всебічного дослідження. Наші замітки вважаємо лише початком такої роботи, особливо актуальної напередодні відзначення 400-річчя Берестейської Унії.

ЛІТЕРАТУРА

Твори патріарха і кардинала Йосифа. — Т.т. I- XV. — Рим, 1963 - 1991.

Релігія в житті українського народу. Збірник матеріалів наукової конференції у Рокка ді Папа (18 - 20. X. 1963)... на пошану Йосифа Сліпого. — Мюнхен - Рим - Париж, 1961 ("Записки Наукового товариства ім. Шевченка". — Т. 181).

Марусяк М. Митрополит Йосиф Сліпий. Нарис життя, подвигів і страждань. — Брюссель, 1972.

Пекар А., о. Ісповідники віри нашої сучасності. — Торонто - Рим, 1982.

Безстрашному Пастиреві. Науковий збірник на честь Блаженнішого Патріарха Йосифа в 40 - ліття вступлення на Галицький Престіл 1. 11. 1944. — Рим, 1984.

Мартирологія українських Церков у чотирьох томах. — Т. II. Українська Католицька Церква. — Торонто - Балтимор, 1985.

Хома Іван, о. д - р. Йосиф Сліпий. Отець та ісповідник Української мученицької Церкви. — Рим, 1992.

¹ У 1974 р. вийшла англійська книга професора історії Папського Орієнтального інституту в Римі єзуїта Йозефа Махи "Ecclesiological Unification. A Theoretical Framework together with Case Studies from the History of Latin-Bizantin Relations", друга частина якої присвячена висвітленню теоретичних аспектів Берестейської Унії.

Мишанич О.В. Митрополит Йосиф Сліпий
перед "судом" КГБ. — К.: ПБП "Фотовідеосервіс", 1993. — 80 с.

ISBN 5-7707-4657-2

В книжці доктора філологічних наук
О.Мишанича стисло оглянуто судові
справи митрополита греко - католицької
церкви Йосифа Сліпого 1945 - 1946,
1958 — 1959 років і на підставі нео-
публікованої п'ятитомної "Історії все-
ленської Церкви на Україні" висвітлено
його погляди на Берестейську церковну
унію 1596 р. та відновлення діяльності
греко - католицької Церкви в Україні.

З М І С Т

Вступ	3
Митрополит Йосиф Сліпий перед "судом" КГБ (За матеріалами судових справ 1945 - 1946 і 1958 - 1959 рр.)	8
Берестейська Унія у наукових працях митрополита Йосифа Сліпого	63
Література	79

Видавець М.Ляшенко

Зам. № 2418. Ціна вільна

ПБП "Фотовідеосервіс" 252030, Київ, бульв. Т.Шевченка, 14.

Друкарня видавництва "Київська правда" 254136, Київ,
вул.Маршала Гречка, 13.